

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra práva

Bakalářská práce

**Restorativní justice – únik před spravedlností nebo cesta
správným směrem?**

Barbora Dejmková

© 2022 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Barbora Dejmková

Hospodářská politika a správa
Veřejná správa a regionální rozvoj

Název práce

Restorativní justice – únik před spravedlností nebo cesta správným směrem?

Název anglicky

Restorative justice – getaway against justice or journey to right direction?

Cíle práce

Bakalářská práce je zaměřena na zpracování a výklad tématu restorativní justice a prostředků, kterými je realizována. Jejím hlavním cílem je zjistit, zda je možno tento projekt považovat za správnou cestu, kterou lze dosáhnout spravedlivého potrestání pachatele na jedné straně a zároveň dostatečné míry zadostiučinění pro poškozeného na straně druhé. Případně zda při zohlednění aktuálního vývoje trestné činnosti na území ČR, jde realizace tohoto projektu proti samotné podstatě výkonu trestní spravedlnosti a mělo by tak být od ní upuštěno.

Metodika

Metodika bakalářské práce je v teoretické části zaměřena na literární rešerši, rozbor odborných zdrojů a komparační metodu. V praktické části bude využita kvalitativní výzkumná metoda ve formě dotazníku a závěrem bude využita metoda syntézy k vyhodnocení jednotlivých zjištění.

Doporučený rozsah práce

30 – 40 stran

Klíčová slova

trestní právo, trestní řízení, odklony v trestním řízení, pachatel, oběť, poškozený, Probační a mediační služba, restorativní justice, kriminalita, mediace

Doporučené zdroje informací

JELÍNEK, Jiří a kol. Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, 319 s. ISBN 9788075020161

KALVODOVÁ, Věra. Zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 240 s. ISBN 9788073577063

MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti. Praha: C. H. Beck, 2019. 240 s. ISBN 9788074007569

TIBITANZLOVÁ, Alena. Odklony v trestním řízení. Praha: Leges, 2019. 360 s. ISBN 9788075023193

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 359/1999 Sb.,

o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě), ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), ve znění pozdějších předpisů

Předběžný termín obhajoby

2021/22 LS – PEF

Vedoucí práce

Mgr. et Mgr. Martin Langpaul

Garantující pracoviště

Katedra práva

Elektronicky schváleno dne 21. 9. 2021

JUDr. Jana Borská, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 19. 10. 2021

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 02. 03. 2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Restorativní justice – únik před spravedlností nebo cesta správným směrem?" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 15.3.2022

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala Mgr. et Mgr. Martinu Langpaulovi za vedení mé práce.

Zvláštní poděkování patří vedoucí katedry práva, JUDr. Janě Borské Ph.D., a to především za ochotu, trpělivost a vstřícný přístup, když se mé práce ujala a pomocí svých cenných rad a připomínek mě dovedla až k jejímu závěru.

Mé poděkování patří také Mgr. Ladislavu Dejmkovi, za poskytnuté podklady a odborné konzultace. V neposlední řadě bych ráda poděkovala své rodině, která při mně stála a byla pro mě oporou.

Restorativní justice – únik před spravedlností nebo cesta správným směrem?

Abstrakt

Předmětem této bakalářské práce bylo primární zaměření na poskytnutí uceleného pohledu a výkladu tématu restorativní justice, a to zejména v jejím právním zakotvení v České republice. (dále jen ČR). Rozbor některých zákonů týkajících se jednotlivých podtémat, popis konkrétních programů restorativní justice a jejich sankcí. Dále se věnovala objasnění pojmu odklonu od trestního řízení, jakožto formě řešení trestné činnosti v rámci restorativní justice. Zapojení ČR do projektu Evropské unie (dále jen EU). Dle trestního zákoníku a zákona o obětech trestných činů byl promítnut pohled na účastníky řízení a na konci teoretické části bylo objasněno postavení Probační a mediační služby (dále jen PMS) v ČR. Pro tyto účely byla pomocí analýzy odborné literatury, trestního řádu a dalších legislativních dokumentů sesbírána potřebná druhotná data.

V praktické části byl využit kvalitativní výzkum a prostřednictvím dotazníku řešena důležitost většího zapojení restorativní justice v a před trestním řízení. Dopad restorativní justice na problém s přeplněnými věznicemi a případně ekonomické faktory.

Dále byly řešeny podané žádosti, jejich nárůst v období let 2006-2020. A v neposlední řadě přehled obsazenosti kapacit věznic na území ČR.

Klíčová slova: kriminalita, mediace, oběť, odklony v trestním řízení, pachatel, poškozený, Probační a mediační služba, restorativní justice, trestní právo, trestní řízení.

Restorative justice – getaway against justice or journey to right direction?

Abstract

The subject of this bachelor thesis was the primary focus on providing a comprehensive view and interpretation of the topic of restorative justice, especially in its legal basis in the Czech Republic. (ČR). Analysis of some laws concerning individual subtopics, description of specific restorative justice programs and its sanctions. She also clarified the concept of departure from criminal proceedings, as a form of solving crime in restorative justice. Involvement of the Czech Republic in the European Union (EU) project. According to the Criminal Code and the Act on Victims of Crime, the view of the participants in the proceedings was projected and at the end of the theoretical part the position of the Probation and Mediation Service (PMS) in the Czech Republic was clarified. For these purposes, the necessary secondary data were collected through the analysis of professional literature, the Criminal Procedure Code, and other legislative documents.

In the practical part, qualitative research was used and the importance of greater involvement of restorative justice in and before criminal proceedings was addressed through a questionnaire. The impact of restorative justice on the problem of overcrowded prisons and possibly economic factors.

The submitted applications were also resolved, their increase in the period 2006-2020. And finally, an overview of the capacity of prisons in the Czech Republic.

Keywords: crime, mediation, victim, diversion in criminal proceedings, offender, injured, Probation and Mediation Service, restorative justice, criminal law, criminal proceedings.

Obsah

1. Úvod	13
2. Cíl práce a metodika	15
2.1. Cíl práce.....	15
2.2. Metodika práce.....	15
3. Teoretická východiska	18
3.1. Restorativní justice	18
3.1.1. Definice.....	18
3.1.2. Cíl restorativní justice.....	19
3.1.3. Programy restorativní justice	19
3.1.3.1. Kruhy	20
3.1.3.2. Konference	20
3.1.3.3. Mediace.....	20
3.1.4. Restorativní sankce.....	21
3.1.5. Odklony v trestním řízení	21
3.1.5.1. Definice.....	21
3.1.5.2. Typy odklonů od trestního řízení	22
3.2. Účastníci řízení.....	26
3.2.1. Pachatel	26
3.2.2. Oběť a osoba poškozená	26
3.2.2.1. Oběť.....	26
3.2.2.2. Poškozený	27
3.2.3. Mediátor	27
3.3. Probační a mediační služba.....	28
3.3.1. Probace.....	28
3.3.2. Mediace.....	29
4. Vlastní práce	30
4.1. Vyhodnocení dotazníku.....	30
4.1.1. Charakteristika respondentů	30
4.2. Agenda peněžité pomoci obětem trestných činů dle zákona č. 45/2013Sb. o obětech trestných činů	40

4.3. Problém přeplněných věznic na území ČR.....	42
5. Výsledky a diskuze.....	44
5.1. Doporučení	45
6. Závěr	46
7. Seznam použitých zdrojů	48
8. Přílohy.....	51

Seznam grafů

Graf 1 Otázka č.1: Souhlasíte s aktuálně upřednostňovanými prostředky a postupy restorativní justice, oproti možnostem justice retributivní?	31
Graf 2 Otázka č.2: Jsou podle vašeho názoru metody a prostředky restorativní justice dostatečné pro narovnání vztahů mezi pachatelem a obětí?	32
Graf 3 Otázka č.3: Umožňují podle vašeho názoru metody a prostředky restorativní justice efektivnější nápravu pachatele a eliminaci jeho případné recidivy?	33
Graf 4 Otázka č.4: Setkali jste se sami osobně s procesem restorativní justice? (v rámci praxe)	34
Graf 5 Otázka č.5: Souhlasíte s tím, že by mělo být v českém právním systému více přihlíženo k možnostem prosazování restorativní justice?	35
Graf 6 k Otázka č.6: Myslíte si, že je nezbytné do procesu výkonu restorativní justice vždy zapojit PMS?	36
Graf 7 Otázka č.7: Mělo by, dle vašeho názoru, častější řešení trestné činnosti cestou restorativní justice významný ekonomický dopad?	37
Graf 8 Otázka č.8: Myslíte si, že pokud by bylo více případů trestné činnosti řešeno cestou restorativní justice, mělo by to za následek statisticky významný rozdíl v "obsazenosti" a do budoucna postupnou eliminaci/redukci problému přeplněných věznic?	38
Graf 9 Otázka č.9: Za předpokladu, že by pachatelé museli přispívat v rámci restorativní justice určitou částku na fond obětí trestné činnosti, myslíte, že by se jednalo o znatelnou úlevu pro finance orgánů (jako je např. min. spravedlnosti)	39
Graf 10 Vývoj počtu žádostí v letech 2006–2020	41
Graf 11 Přehled naplnění ubytovacích kapacit	42
Graf 12 Vývoj příjmů a propuštění vězněných osob v letech 2014-2020	43

Seznam tabulek

Tabulka 1 rozložení ženy x muži	30
Tabulka 2 věková struktura.....	30
Tabulka 3 dosažené vzdělání	30
Tabulka 4 Agenda peněžité pomoci obětem trestných činů dle zákona č. 45/2013 Sb. o obětech trestných činů 2006-2013	40
Tabulka 5 Agenda peněžité pomoci obětem trestných činů dle zákona č. 45/2013 Sb. o obětech trestných činů 2014-2020	40
Tabulka 6 Přehled naplnění ubytovacích kapacit.....	42

Seznam obrázků

Obrázek 1 Strategie RJ pro ČR.....	51
Obrázek 3 Strategie RJ pro ČR.....	52
Obrázek 2 Strategie RJ pro ČR.....	52
Obrázek 4 Strategie RJ pro ČR.....	52
Obrázek 5 Strategie RJ pro ČR.....	52
Obrázek 6 Strategie RJ pro ČR.....	52
Obrázek 7 Strategie RJ pro ČR.....	52

Seznam použitých zkratk

§ - paragraf

ČR – Česká republika

EU – Evropská unie

Sb. – sbírka

PMS – probační a mediační služba

Kč – koruna česká

1. Úvod

Pojem restorativní justice i přes svůj poměrně dlouhodobý výskyt v trestním zákoníku a české legislativě není mnoha lidem dodnes znám. V povědomí je spíše zakotveno, že pokud člověk jedná protiprávně, je možné to vyřešit pouze prostřednictvím trestu, ať již v podobě finanční sankce, nebo rovnou trestem odnětí svobody. K laické veřejnosti se pojem restorativní justice dostává jen málokdy, a to bohužel nejčastěji, pokud se jich přímo nebo nepřímo týká.

Restorativní justice je pojetí trestního řízení, které se na rozdíl od pojetí justice retributivní, nezaměřuje na potrestání pachatele jako takové, ale primárně klade důraz na nápravu poměrů mezi poškozeným a pachatelem.

Roku 2019 vznikl projekt zaštitěný EU, Restorative Justice: Strategies for Change. Jedná se o mezinárodní projekt, který zahrnuje 9 evropských států včetně ČR a spojuje je na společné platformě European Forum for Restorative Justice, která byla v Česku představena roku 2021. *“ V rámci čtyř sekcí se setkávají odborníci z trestně právní praxe, aby diskutovali možnosti začlenění restorativních principů ve všech fázích trestního řízení. Jde o zástupce Policie ČR, státních zastupitelství, Probační a mediační služby, Vězeňské služby ČR, advokacie, soudců všech stupňů vč. Nejvyššího soudu, odborníky ze sociálních služeb a nevládních organizací, kteří s oběťmi a pachateli trestných činů v průběhu trestního řízení pracují. “* Každý stát má svůj tým odborníků, který se zabývá komunikací se členskými zeměmi, tvorbou strategie pro danou zemi (strategie restorativní justice pro ČR vložena v příloze), výzkumnými aktivitami a v neposlední řadě dílčími projekty týkající se restorativní justice a správou. Členy národní skupiny ČR jsou za ministerstvo spravedlnosti ČR Mgr. Lukáš Dirga, Ph.D., z ředitelství vězeňské služby plk. PhDr. Pavel Horák, Ph.D., ředitelka PMS PhDr. Andrea Matoušková, koordinátorka projektu JUDr. Petra Masopust Šachová, Ph.D. a z Institutu pro kriminologii a sociální prevenci PhDr. Jan Tomášek, Ph.D. Hlavním cílem projektu je podpora rozvoje restorativní justice a mezinárodní sdílení zkušeností, nabytých při jejích procesech. Hlavními iniciátory tohoto projektu jsou Dr. Ian Marder z Maynooth University Ireland a Gert Jan Slump z Restorative Justice Netherlands.¹

¹ Evropský projekt Restorativní justice [online]. [cit. 10.3.2022]. Dostupné z: [<https://restorativni-justice.cz/projekt/#o-projektu>]

Projekty restorativní justice jsou na území ČR velmi podporovány a spadají pod záštitu ministerstva spravedlnosti a ostatní orgány státní správy. Jde o jedinečný způsob provázanosti moci soudní a moci výkonné ve spolupráci s neziskovým sektorem. Jedná se o vyšší úroveň spolupráce všech sektorů, který je podporován EU. Vytváří se nový úhel pohledu společnosti na vývoj pohledu státu na realizaci výkonu trestů ve věznicích v kontextu možného výchovného působení na pachatele trestné činnosti.

Z důvodu dlouhodobě přetrvávajícího nedostatku volných míst ve věznicích na území ČR je při spáchání trestné činnosti přistupováno k řešení právě pomocí restorativní justice a jejích sankcí. Její větší zapojování při řešení trestné činnosti je možným faktorem, který by mohl ovlivnit již zmíněný problém přeplněných věznic na území ČR.

„Odklony v trestním řízení rozumíme zvláštní způsoby trestního řízení, alternativní ve vztahu k standardnímu projednání věci v hlavním líčení, v rámci nichž je možné trestní věc vyřídit v procesněprávním smyslu stejně plnohodnotně jako ve standardním trestním řízení. Zpravidla se neuplatní stadium soudního projednání trestní věci.“²

Od doby, kdy se u nás vyskytla první zmínka o restorativní justici došlo k rozsáhlému pokroku, konkretizaci a doplnění legislativy na ní přímo navázané.

² Odklony v trestním řízení. [online]. [cit. 10.3.2022]. Dostupné z: [<https://verejnazaloba.cz/vice-o-sz/vse-podstatne-o-trestnim-rizeni/odklony/>]

2. Cíl práce a metodika

2.1. Cíl práce

Cílem této bakalářské práce je na základě rozboru platné právní úpravy vyhodnotit problematiku restorativní justice v kontextu současné právní úpravy trestání z pohledu účastníků řízení, srozumitelného pohledu do samotného tématu restorativní justice v kontextu s legislativou ČR.

Hlavním cílem práce je vyhodnocením provedeného výzkumu ověřit v praxi, zda je namíste vnímat restorativní justici jako nespravedlivý a nesprávný únik od spravedlnosti. Nebo naopak, zda se jedná o projev občansky zralé společnosti a pokročilé justice, kdy je kladen důraz na nápravu a znovu začlenění jedince do společnosti, za současného narovnání vztahu s obětí a jedná se tedy z dlouhodobějšího hlediska o krok správným směrem. Ověření, zda se jedná o „nový“ způsob, jak řešit postihy za trestnou činnost.

Dílčími cíli je:

- Zhodnocení odškodňování postižených obětí prostřednictvím Fondu obětí trestných činů v letech 2006-2020.
- Na základě provedeného výzkumu vyhodnotit ze získaných dat problematiku přeplněných věznic na území ČR.

2.2. Metodika práce

Práce bude rozdělena do dvou částí, a to teoretické a praktické.

Teoretická část bude rozdělena do tří částí, jež se dále budou členit na podkapitoly, kdy první část bude zaměřena na popis samotného pojmu restorativní justice a definici jejích cílů. Dále bude následovat přehled programů restorativní justice, kde bude představen průběh procesů kruhů, konferencí a mediace. Budou shrnuty možnosti restorativních sankcí a podmínky, za kterých je lze uložit, bude definován pojem odklonu v trestním řízení, jeho definice a pozornost věnována i jejich jednotlivým typům, konkrétně podmíněnému odložení návrhu na potrestání, podmíněnému zastavení trestního řízení, narovnání a dohodě o vině a trestu, kdy tyto druhy odklonu jsou používány převážně u zletilých osob a odstoupení od trestního stíhání u osob mladistvých.

Následovat bude další část, která představí dle §22 zákona č. 40/2009 Sb., §2 zákona č. 45/2013 Sb., §3 zákona č. 45/2013 Sb. a §43 zákona č. 141/1961 Sb. jednotlivé účastníky řízení, tedy pachatele, mediátora a objasní rozdíl mezi obětí a osobou poškozenou. Nakonec bude pozornost zaměřena na PMS, souhrn jejich orgánů a procesů probace a mediace, kdo je oprávněn je provádět a jejich zasazení do české legislativy.

Data budou získána pomocí analýzy zdrojů české i zahraniční odborné literatury, trestního řádu a webových stránek institucí, např. PMS, Policie ČR nebo přímo ze stránek restorativní justice.

Načerpaná data budou dle svého obsahu roztržena a pomocí metody syntézy poskládána do jednotlivých kapitol. Dále bude využita komparační metoda, která umožní vzájemné porovnávání dat.

K naplnění hlavního cíle bude proveden kvalitativní výzkum s využitím nástroje dotazníkového šetření. Je určen skupině respondentů, kteří se podílejí nebo se zabývají procesy či programem restorativní justice. Respondenty byly konkrétní vybrané osoby, oslovené prostřednictvím emailu. Nejprve budou respondenti rozřazeni do tabulek, dle věkové kategorie a dosaženého vzdělání, poté budou shromážděna data týkající se názoru osob s tématem obeznámenými, a to konkrétně studentů vysokých škol s právním zaměřením, na užívání restorativní justice v praxi, která budou následně vyhodnocena. Data z dotazníku budou převedena do formy výsečového neboli koláčového grafu, jenž bude doprovázen interpretací výsledků, případně bude doplněn o relevantní komentář.

První dílčí cíl bude zpracován metodou analýzy získaných druhotných dat seřazených do přehledných tabulek a grafu. Sledován bude především stoupající a klesající trend. K jeho naplnění bude provedeno vyhodnocení souboru poskytnuté a zamítnuté peněžité pomoci obětem trestných činů dle zák. č. 45/2013 Sb. o obětech trestných činů sesbíraných v letech 2006-2020, budou uvedeny proplacené částky, procentuální úspěšnost žadatelů a průměrná výše pomoci.

Druhý dílčí cíl bude zpracován, stejně jako první, za pomoci analýzy a syntézy druhotných dat, která budou seřazena do tabulky a grafů, kde bude zaměřena pozornost převážně na vzestupnou a sestupnou tendenci. Za pomoci zpracování statistické ročenky

vězeňské služby ČR bude proveden výzkum vytíženosti věznic, a tedy zhodnocen přehled stavu ubytovacích kapacit pro vězněné osoby poskytovaných vězeňskou službou ČR.

V části výsledky a diskuze bude za použití metody syntézy a komparace provedeno vyhodnocení výzkumu s navržením případných opatření či postupů, které by mohly přispět ke zlepšení situace.

Výkon vazby je v důsledku činnosti soudní moci zařazen do moci výkonné, jedná se tedy o orgán výkonné moci státní správy.

V bakalářské práci bude citováno prostřednictvím poznámek pod čarou. Výsledky této bakalářské práce mohou sloužit jako podkladová data pro státní správu.

3. Teoretická východiska

3.1. Restorativní justice

Slovo restorativní vychází z anglického výrazu „restore“, který v překladu znamená: obnovit, vrátit, uzdravit.

3.1.1. Definice

„Restorativní justice je proces, jenž v maximální možné míře zapojuje všechny, kterých se daná činnost dotkla. Restorativní justice usiluje o maximální možnou míru uzdravení a obnovu trestným činem narušených vztahů a za tímto účelem účastníkům umožňuje společně identifikovat způsobené újmy a vzniklé potřeby a od nich se odvíjející povinnosti a závazky.“³

Veškeré definice restorativní justice jsou tvořeny ze tří hlavních hledisek. Hledisko účastenství, kdy je nejdůležitější osobní setkání účastníků, aby mohla následně proběhnout domluva na nápravě způsobených škod. Hledisko reparativní se na základě individuálního přístupu ke každému konkrétnímu případu snaží nalézt nejvhodnější řešení způsobené újmy. A nakonec hledisko transformační, jenž se primárně zaměřuje na nápravu společenských vztahů.⁴

Při procesu restorativní justice jde především o vytvoření takových podmínek, jenž umožní všem účastníkům v největší možné míře spolupracovat při hledání řešení vzniklé situace, dříve prioritní myšlenka potrestání pachatele ustupuje do ústraní. Důraz je kladen nejen na pokus o náhradu újmy poškozeného ale zároveň na hledání příčin, které pachatele ke spáchání trestné činnosti vedly a co bylo v dané situaci přípustné.

³ Zehr, H. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003.48 s. ISBN 80-902998-1-4.

⁴ Van Ness, D. W., Strong, K. H. *Restoring Justice: An Introduction to Restorative Justice*. New York: Routledge. 256 s. ISBN 9781315721330

Zehr svou definici doplňuje o tzv. restorativní kontinuum, kdy nám zodpovězení otázek umožní určit, na jaké úrovni se nachází míra restorativního procesu.

- *Reaguje model na újmu, potřeby, příčiny?*
- *Zaměřuje se patřičně na poškozeného?*
- *Jsou pachatelé vedeni k zodpovědnosti?*
- *Jsou do procesu zahrnuti relevantní účastníci?*
- *Jsou vytvořeny podmínky pro uskutečnění dialogu a participativního rozhodnutí?*
- *Jedná se o model respektující všechny účastníky a strany?*⁵

3.1.2. Cíl restorativní justice

Primárním cílem restorativní justice je převod zodpovědnosti za spáchaný trestný čin na pachatele. Tato část je v tradičním pojetí trestu často zanedbávána. Pachatel by měl porozumět tomu, jaké následky a dopady měly jeho činy pro oběť. Pochopí-li plně důsledky svých činů, považuje se za pravděpodobné, že již u pachatele nedojde k opakované trestné činnosti. Bylo-li by pro nás primární se vyhnout recidivě, bude trest odnětí svobody z hlediska výskytu negativních dopadů a jevů nejméně vhodným. Přizpůsobení se vězeňskému prostředí, kde často dochází k potlačení individuality taktéž vede ke ztrátě odpovědnosti za sebe sama, a tím pádem k opačnému výsledku, než ke kterému se snažíme pomocí restorativní justice dopracovat.

3.1.3. Programy restorativní justice

Programů restorativní justice je nespočet. Avšak základními programy restorativní justice jsou kruhy, konference a mediace. První dva zmíněné zaznamenaly významnějšího úspěchu v zahraničí, především napříč USA. Programem restorativní justice, který je v ČR nejpoužívanějším je mediace.

⁵ Zehr, H. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003.48 s. ISBN 80-902998-1-4.

3.1.3.1. Kruhy

Podstatou kruhů je, že se všichni jeho účastníci mohou k dané otázce vyjádřit. Právo slova má ten, kdo v ruce drží tzv. „talking token“. Společnou diskuzí, která je vedena snahou o vyjádření respektu k potřebám všech zástupců komunity a zapojením všech osob do procesu, se posiluje význam komunity a vzájemného soužití.⁶

3.1.3.2. Konference

Do procesu konference je zapojen vyšší počet účastníků. Jedná se osoby, kterých se trestný čin nebo přečin dotknul přímým i nepřímým způsobem. Konference se dále dělí na různé modely, např. Waga Waga, komunitní model, rodinné skupinové konference. Rozdíly jednotlivých modelů jsou pouze nepatrné, jde především o složení skupiny, její rozsah nebo osobu vedoucí dialogy (policejní orgán, vedoucí komunity).⁷

3.1.3.3. Mediace

Mediace se primárně účastní tři osoby: mediátor, oběť a pachatel. Je-li obětí nebo pachatelem osoba nezletilá, nutnou účast má i její zákonný zástupce. Oproti programu kruhů nebo konference má tedy mediace v procesu značně nižší počet zapojených osob. V kontrastu s konferencemi je zde upřednostněno kladení důrazu na dohodu než na preciznost nápravy vzájemných vztahů.

V posledních letech je za účelem zapojení společnosti nebo určité komunity do procesu zapojováno více účastníků, čímž se mediace začíná nápadně blížit k již zmíněným programům.⁸

Mediace nemusí být vždy prováděna pouze prostřednictvím PMS. Tuto funkci může stejně tak zastávat policejní orgán či státní zástupce.

⁶ McCold, P. Primary Restorative Justice Practices., in Morris, A., Maxwell, G. Restorative Justice for Juveniles – Conferencing, mediation, Circles. 4. vydání. Oxford: Hart Publishing. 289 s. ISBN 1-84113-176-8

⁷ McCold, P.op.cit. sub 5

⁸ Umbreit, M., Armour, M. P. Restorative Justice Dialogue: An Essential Guide for Research and Practice. New York: Springer Publishing Company, 2010. 352 s. ISBN 978-0826122582

3.1.4. Restorativní sankce

Základním kamenem sankce v restorativní justici je omluva, nahrazení újmy a vykonání takové činnosti ve prospěch společnosti, které ujistí společnost i komunitu, že pro ně nadále daný pachatel není ohrožením, nehodlá se k trestné činnosti vrátit a v budoucnu své chování změnit.⁹

V rámci restorativní justice je sankcí míněno např.:

- upřímná omluva
- náhrada (především fyzické) újmy
- osvětlení příčiny pachatelova jednání
- zapojení se do komunity a dokázání nápravy
- probace, která průběhem času potvrdí / vyvrátí pachatelovu nápravu
- trest přiměřený provedenému činu¹⁰

K restorativnímu trestání je možné přistoupit v případě, že s tím oběť i pachatel souhlasí a horní hranice trestu nepřesahuje dobu pěti let.

3.1.5. Odklony v trestním řízení

3.1.5.1. Definice

Odklon v trestním řízení (angl. I franc. ‚diversion‘) umožňuje odchýlení od běžného průběhu řízení, a to buď k určitému zkrácenému či sumárnímu řízení („summary proceedings“). Nejčastěji se tak děje formou podmíněného odložení podání návrhu na potrestání, podmíněného zastavení trestního stíhání, narovnáním, v případě mladistvých odstoupením od trestního stíhání nebo za využití dohody o vině a trestu. Takový postup může být aplikován státním zástupcem či soudem, jenž nedospěje k vyslovení viny, a tím k uložení klasické trestní sankce (např. různé formy podmíněného zastavení trestního stíhání, odstoupení od trestního stíhání a narovnání), anebo dokonce k mimosoudnímu vyřízení věci v rámci jiného typu řízení (např. ve správním řízení).¹¹

⁹ Masopust Šachová, P. Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2019, 220 s. ISBN 978-80-7400-756-9

¹⁰ London, R. Crime, Punishment, and Restorative Justice – From the Margins to the Mainstream. Boulder, Colorado:FirstForumPress, 2011. 378 s. ISBN: 978-1-935049-33-3

¹¹ ŠÁMAL, Pavel. Trestní řád: komentář. 7., dopl. a přeprac. Praha: C.H. Beck, 2013. Velké komentáře. 4720 s. ISBN 978-80-7400-465-0.

Dle učebnicové definice Jelínek upřesňuje, že odklonem v trestním řízení rozumíme ‚alternativu standardního trestního řízení, kde se tedy jedná o odchylku od typického průběhu trestního procesu, která znamená, že trestní řízení nedospěje do svého obvyklého konce, do vynesení odsuzujícího rozsudku, nedojde k vyslovení viny, k uložení klasické trestní sankce, ale řízení se od této cesty ‚odkloní‘ a trestní věc se vyřídí jinak, velmi často tak, že se trestní stíhání zastaví, (účinky zastavení trestního stíhání nastávají až poté, co se obviněný nebo podezřelý osvědčí ve zkušební době viz. §308, §179h trestního řádu) což je charakteristický znak odklonu.¹² V neposlední řadě pak odklony umožňují vyřídít specifickým procesním postupem mimo hlavní líčení věc, která by musela být jinak projednána v hlavním líčení.¹³

3.1.5.2. Typy odklonů od trestního řízení

Mezi hlavní typy odklonů od trestního řízení řadíme podmíněné odložení podání návrhu na potrestání, podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání, dohodu o vině a trestu a odstoupení od trestního stíhání. Poslední zmíněné je možné dle zák. č.218/2003 Sb. trestního řádu aplikovat pouze u osob mladistvých (tedy u osob ve věku 15–18 let).

Podmíněné odložení podání návrhu na potrestání

Podmíněné odložení podání návrhu na potrestání vymezené v § 179g ustanoveních odst. 1 a následující zákona č. 141/1961 Sb. (trestní řád), je možné realizovat ze strany státního zástupce za předpokladu, že se podezřelý k určitému činu doznal, nahradil škodu, a to ať finanční nebo jinou cestou, uzavřel s poškozeným dohodu, vydal věc získanou bezdůvodným obohacením apod. A v neposlední řadě musí podezřelý s podmíněným odložením podání návrhu na potrestání souhlasit.

Dle odstavce 3 téhož paragrafu je podezřelému stanovena půlroční až dvouletá zkušební lhůta. Za určitých podmínek však může být zkušební době delší, až na dobu pěti let. Jedná se o dobu, kdy je nutné uhradit způsobené škody, zdrží se, či bude vykonávat uloženou činnost, bude dodržovat určitá omezení a bude se snažit dodržovat a žít řádným životem.

¹² JELÍNEK, Jiří. Trestní právo procesní – minulost a budoucnost. Praha: Leges, 2016. 440 s. ISBN 978-80-7502-185-4.

¹³ SOTOLÁŘ, Alexander, Pavel ŠÁMAL a František PÚRY. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C.H. Beck, 2000. Beckovy příručky pro právní praxi. 468 s. ISBN 80-7179-350-7.

Podmíněné zastavení trestního stíhání

Podmíněné zastavení trestního stíhání je zakotveno v §307 a následujících trestního řádu. Podmíněné zastavení je rozhodnutím mezitímního charakteru *sui generis* (tzn. *svého druhu*), v jehož případě ke konečnému zastavení trestního stíhání dochází až za podmínky, kdy obviněný vede ve zkušební době řádný život, vyhoví jemu uloženým povinnostem či omezením a státní zástupce, resp. V řízení před soudem soud, rozhodne, že se osvědčil; právní mocí takového rozhodnutí nastávají účinky zastavení trestního stíhání.¹⁴

„Rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání podle odstavce 2 musí obsahovat též výši peněžité částky určené státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti nebo určení činnosti, které se obviněný během zkušební doby zavazuje zdržet. Jestliže se obviněný zaváže zdržet se během zkušební doby podmíněného zastavení trestního stíhání řízení motorových vozidel, musí být poučen o povinnosti odevzdat řidičský průkaz podle zvláštního právního předpisu a o tom, že právní mocí rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání pozbude řidičského oprávnění.“¹⁵

Podle zákonné definice, konkrétně podle §307 trestního řádu v řízení o přečinu může se souhlasem obviněného soud a v přípravném řízení státní zástupce podmíněně zastavit trestní stíhání, jestliže

a) obviněný se k činu doznal,

b) nahradil škodu, pokud byla činem způsobena, nebo s poškozeným o její náhradu uzavřel dohodu, anebo učinil jiná potřebná opatření k její náhradě,

c) vydal bezdůvodné obohacení činem získané, nebo s poškozeným o jeho vydání uzavřel dohodu, anebo učinil jiná vhodná opatření k jeho vydání, a vzhledem k osobě obviněného, s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a k okolnostem případu lze důvodně takové rozhodnutí považovat za dostačující.¹⁶

¹⁴ TIBITANZLOVÁ, Alena. Odklony v trestním řízení. Praha: Leges, 2018. Teoretik. 356 s. ISBN 978-80-7502-319-3.

¹⁵ Zákon č. 141/1961 Sb. Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád) § 307 odst. 5

¹⁶ Zákon č. 141/1961 Sb. Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád) § 307 odst. 1

„V rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání se stanoví zkušební doba na šest měsíců až dva roky, v případě rozhodnutí podle odstavce 2 až na pět let. Zkušební doba počíná právní mocí tohoto rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání.“¹⁷

„Jestliže obviněný v průběhu zkušební doby vedl řádný život, splnil povinnost nahradit způsobenou škodu, vydat bezdůvodné obohacení nebo jinou povinnost, k jejímuž splnění se zavázal, a vyhověl i dalším uloženým omezením, rozhodne soud a v přípravném řízení státní zástupce, že se osvědčil. Jinak rozhodne, a to případně i během zkušební doby, že se neosvědčil a že se v trestním stíhání pokračuje. Výjimečně může soud a v přípravném řízení státní zástupce vzhledem k okolnostem případu a osobě obviněného ponechat podmíněné zastavení trestního stíhání v platnosti a prodloužit zkušební dobu až o jeden rok; zkušební doba však nesmí překročit pět let. Povinnost nahradit způsobenou škodu, vydat bezdůvodné obohacení a jiná povinnost, k jejímuž splnění se obviněný zavázal, i další uložená omezení trvají i v průběhu prodloužené zkušební doby.“¹⁸

Narovnání

Narovnáním rozumíme dohodu o náhradě škody mezi obviněným a poškozeným. Je možné je uzavřít pouze pokud jde o přečin a toto rozhodnutí musí být schváleno státním zástupcem nebo soudem.

Podle § 309 odstavce trestního řádu může narovnání realizovat státní zástupce v přípravném řízení, respektive v řízení před soudem soud, jestliže obviněný svobodně dozná ke spáchanému skutku, bude činit kroky k náhradě škody, a to primárně uhrazením způsobené újmy nebo vydá získaná bezdůvodná obohacení.

„Před rozhodnutím o schválení narovnání soud a v přípravném řízení státní zástupce vyslechne obviněného a poškozeného, zejména k způsobu a okolnostem uzavření dohody o narovnání, zda dohoda o narovnání mezi nimi byla učiněna dobrovolně a zda souhlasí se schválením narovnání. Obviněného vyslechne také k tomu, zda rozumí obsahu obvinění a zda si je vědom důsledků schválení narovnání. Součástí výsledku obviněného musí být i prohlášení, že spáchal skutek, pro který je stíhán.“¹⁹

¹⁷ Zákon č. 141/1961 Sb. Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád) § 307 odst. 3

¹⁸ Zákon č. 141/1961 Sb. Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád) § 307 odst. 1

¹⁹ Zákon č. 141/1961 Sb. Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád) § 310 odst. 1

Dohoda o vině a trestu

Zákonná definice § 175a a další ustanovení trestního řádu označují příslušný postup takto. Pokud výsledky vyšetřování dostatečně prokážou uskutečnění trestného činu a je dokázáno, že jej určitý obviněný spáchal, je možné zahájení jednání o dohodě o vině a trestu státním zástupcem.

Jednání o vině trestu se účastní státní zástupce, jenž jej svolává, obžalovaný, které může být zastoupen obhájcem a samozřejmě se účastní i poškozený.

Dohodu o vině a trestu sjednává státní zástupce s obviněným; jde-li o případ nutné obhajoby, sjednává státní zástupce dohodu o vině a trestu s obviněným za přítomnosti obhájce.²⁰

Odstoupení od trestního stíhání

Pokud se mladistvý dopustí trestné činnosti, při které je stanoven trest odnětí svobody nanejvýše do tří let, může soud či státní zástupce dle §70 zákona č. 218/2003 Sb. odstoupit od trestního stíhání mladistvého. A to především za předpokladu, že trestní stíhání není účelné nebo potrestání není nutné k odrazení mladistvého od opakované trestné činnosti.

„Odstoupit od trestního stíhání lze zejména v případě, jestliže mladistvý již úspěšně vykonal vhodný probační program, byla úplně nebo alespoň částečně nahrazena škoda způsobená proviněním a poškozený s takovým odškodněním souhlasil, bylo úplně nebo alespoň částečně vráceno bezdůvodné obohacení získané proviněním a poškozený s takovým rozsahem vrácení bezdůvodného obohacení souhlasil, anebo bylo mladistvému vysloveno napomenutí s výstrahou a takové řešení lze považovat z hlediska účelu řízení za dostatečné.“²¹

²⁰ Zákon č. 141/1961 Sb. Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád) § 175a odst. 3

²¹ Zákon č. 2018/2003 Sb. Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), §70 odst. 3

3.2. Účastníci řízení

Mezi hlavní aktéry tohoto procesu se řadí pachatel, který se dopustil daného trestného činu. Oběť, vůči které bylo určité protiprávní jednání vykonáno a blízkém prostředí obou aktérů se aktivně pohybuje osoba mediátora.

3.2.1. Pachatel

„Pachatelem trestného činu je, kdo svým jednáním naplnil znaky skutkové podstaty trestného činu nebo jeho pokusu či přípravy, je-li trestná.“²²

3.2.2. Oběť a osoba poškozená

Rozdíl v pojmech oběť kontra osoba poškozená často není na první pohled zřejmý. Při bližším pohledu zjistíme, že obětí může být pouze fyzická osoba, kdežto osobou poškozenou může být i osoba právnická.

„Oběť trestného činu může mít (a zpravidla má) i postavení poškozeného v trestním řízení. Poškozený je stranou trestního řízení, může jím být fyzická i právnická osoba a má procesní práva upravená v trestním řádu.“²³

3.2.2.1. Oběť

Obětí je fyzická osoba, které byla domněle nebo doslovně způsobena materiální, nemateriální újma, již došlo k obohacení pachatele. Dále je obětí taková fyzická osoba, které mělo být nebo přímo bylo ublíženo na zdraví.

„Každou osobu, která se cítí být obětí spáchaného trestného činu, je třeba považovat za oběť, nevyjde-li najevo opak nebo nejde-li zcela zjevně o zneužití postavení oběti podle tohoto zákona. Existují-li pochybnosti o tom, zda je oběť zvlášť zranitelnou, je třeba ji za zvlášť zranitelnou považovat. Na postavení oběti nemá vliv, pokud nebyl pachatel zjištěn nebo odsouzen.“²⁴

²² Zákon č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku §22 odst. 1

²³ Oběť trestného činu [online]. [cit.7.2.2022]. Dostupné z: [<https://www.policie.cz/clanek/obet-trestneho-cinu-a-poskozeny-v-trestnim-rizeni.aspx>]

²⁴ Zákon č. 45/2013 Sb. Zákon o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů) §3 odst. 1

3.2.2.2. Poškozený

„Ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil (poškozený), má právo činit návrh na doplnění dokazování, nahlížet do spisů (§ 65), zúčastnit se sjednávání dohody o vině a trestu, zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání nebo o schválení dohody o vině a trestu a před skončením řízení se k věci vyjádřit. Jde-li o trestný čin zanedbání povinné výživy (§ 196 trestního zákoníku), rozumí se pro účely tohoto zákona majetkovou škodou, jež byla poškozenému způsobena trestným činem, i dlužné výživné.“²⁵

Poškozeným není ten, který se jím pouze cítí být do jisté míry zasažen, ale způsobená újma není zaviněna pachatelovým jednáním nebo není příčinou konkrétní trestný čin.²⁶

3.2.3. Mediátor

Mediátorem v rámci trestního řízení může být buďto úředník PMS, policejní orgán nebo státní zástupce.

Úkolem mediátora je vedení komunikace a zúčastněných osob k narovnání jejich sporného vztahu, a to ve smyslu náhrady škody poškozenému a zároveň ve smyslu uvědomění si pachatele, že se dopustil protiprávního jednání.

²⁵ Zákon č. 141/1961 Sb. Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád) §43 odst. 1

²⁶ Zákon č. 141/1961 Sb. Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád) §43 odst. 2

3.3. Probační a mediační služba

PMS byla ustanovena na základě Zákona č. 257/2000 Sb. Zákon o Probační a mediační službě. Jedná se o organizační složku státu, která spadá pod ministerstvo spravedlnosti. V čele PMS je ředitel, jmenovaný nebo odvolávaný přímo ministrem spravedlnosti. Poradním orgánem ministerstva spravedlnosti pro PMS je Rada pro probaci a mediaci, která je upravena v §12 Zákona o Probační a mediační službě, jejíž členy jmenuje rovněž ministr spravedlnosti. Tato rada navrhuje pravidla a standardy, podle kterých jsou vytvářeny probační programy.

PMS se stará o výkon restorativní justice. Zaměřuje se především na mladistvé a zletilé pachatele a oběti trestných činů. Práce PMS je spojena s celým trestním řízením. Aktivně vystupuje v přípravném řízení, v řízení před soudem i v řízení vykonávacím, kde má za úkol dohlížet nad výkonem alternativních trestů.²⁷

3.3.1. Probace

Probací se rozumí organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, kontrola výkonu trestů, které nejsou spojeny s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení. Dále sledováním chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, poskytnutím individuální pomoci obviněnému a podněcování k tomu, aby vyhověl uloženým podmínkám a nadále vedl spořádaný život bez konfliktu se zákonem.

²⁷ Zákon č. 257/2000 Sb. Zákon o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy ČR, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě) §2 odst. 1

3.3.2. Mediace

Mediace je mimosoudní zprostředkování za účelem vyřešení sporu mezi obviněným a poškozeným a další činnosti, které směřují k urovnání konfliktu. Tyto činnosti jsou konány v souvislosti s trestním řízením a smí být prováděny pouze s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.

Mediaci v trestních věcech provádí dle zákona č. 257/200 Sb. úředníci PMS – mediátoři, kteří jsou k provádění mediace vyškolení, mají vědomosti v oblasti příslušných právních předpisů i v dovednosti z oblasti komunikace a vyjednávání.²⁸

Mediace probíhá prostřednictvím osobního setkání oběti s pachatelem a mediátorem, který hraje roli nestranného prostředníka. Před samotnou schůzkou jsou oběti i pachateli vysvětlena pravidla setkání a poté je dojednáváno společně přijatelné řešení.

²⁸Probační a mediační služba. [online]. Dostupné z: [https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/12/letak_mediace.pdf]

4. Vlastní práce

4.1. Vyhodnocení dotazníku

Dotazníkové šetření, vyhodnocené v následujících podkapitolách je zaměřeno na upřednostňování užívání restorativní justice namísto justice retributivní, kompletnost a „dokonalost“ právních podkladů, zapojení ostatních institucí do procesu a dotýká se i její ekonomické a statistické stránky. Dotazník je postaven na uzavřených otázkách, kdy se respondent vybere z možností „ano“ či „ne“ a dále má možnost svou odpověď zdůvodnit.

4.1.1. Charakteristika respondentů

Na dotazník celkem odpovědělo 144 respondentů.

Tabulka 1 rozložení ženy x muži

	ženy	muži
počet	38	106

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 2 věková struktura

	18-26	27-35	35+
počet	95	29	20

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka 3 dosažené vzdělání

	středoškolské vzdělání (aktuálně student/ka vysoké školy)	vysokoškolské vzdělání
počet	104	40

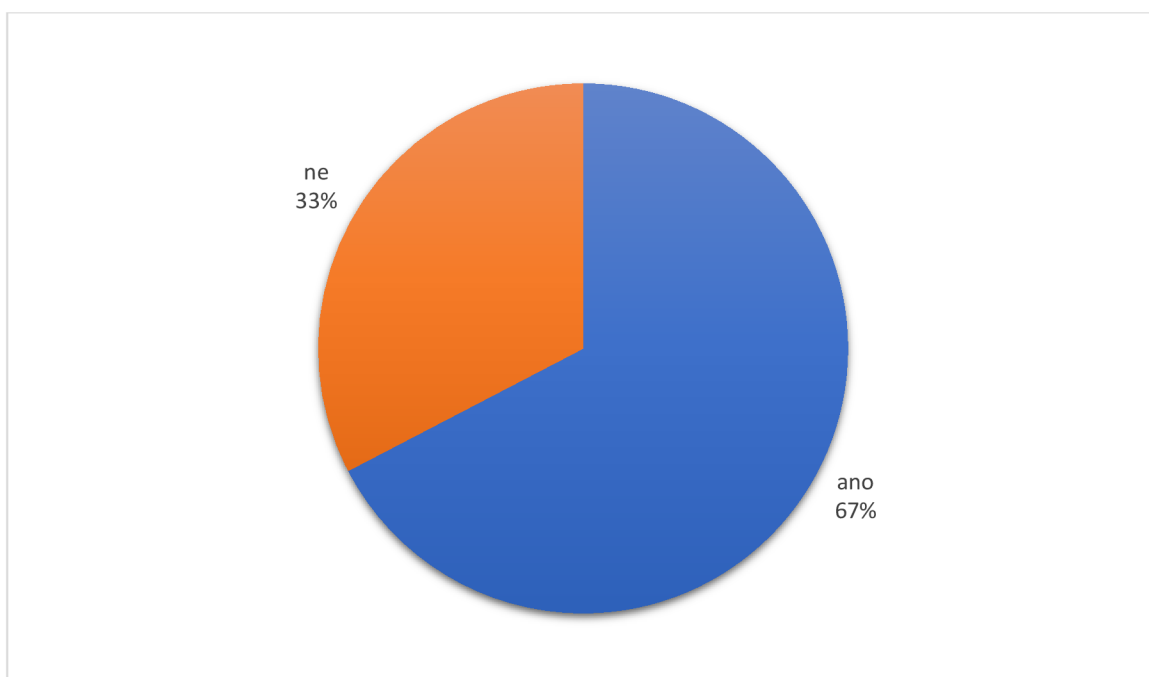
Zdroj: vlastní zpracování

Převážnou část respondentů tvořili studenti a studentky českých vysokých škol právních oborů. Podstatně menší část tvořily respondenti, kteří se právem již v rámci praxe zabývají trvale. Vzhledem k délce studia na právních má značná část respondentů středoškolské vzdělání zakončeného maturitní zkouškou, zbývající část již dosáhla vzdělání vysokoškolského.

4.1.2. Výsledky dotazníkového šetření

Otázka č.1: Souhlasíte s aktuálně upřednostňovanými prostředky a postupy restorativní justice, oproti možnostem justice retributivní?

Graf 1 Otázka č.1: Souhlasíte s aktuálně upřednostňovanými prostředky a postupy restorativní justice, oproti možnostem justice retributivní?

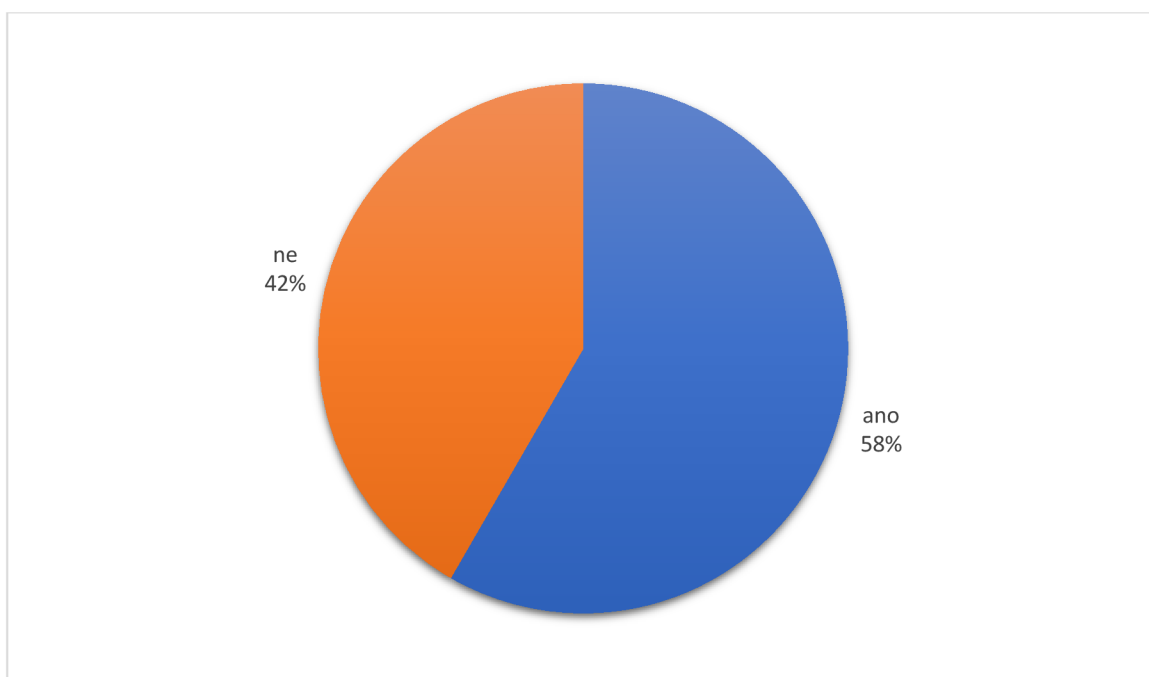
Zdroj: vlastní zpracování

Dle grafu č. 1 je patrné, že větší část respondentů, tedy 67 % s upřednostněním restorativní justice souhlasí. K odpovědi „ano“ byl často připojován komentář, jenž uváděl restorativní justici jako mírnější a pro pachatele z hlediska začlenění a vyvarování se recidivě přijatelnější variantu. Nebo objasnění, kdy v konečném důsledku by restorativní justice měla výhody pro všechny zúčastněné z hlediska rychlosti a ekonomie řízení, odčinění škodlivého následku i „potrestání“ pachatele.

Odpověď ne často doprovázel názor mířen spíše ze strany „strachu“ veřejnosti ve smyslu ostražitosti a nepříjemnosti situace, kdy je do určité sociální skupiny začleněn pachatel k nápravě.

Otázka č.2: Jsou podle vašeho názoru metody a prostředky restorativní justice dostatečné pro narovnání vztahů mezi pachatelem a obětí?

Graf 2 Otázka č.2: Jsou podle vašeho názoru metody a prostředky restorativní justice dostatečné pro narovnání vztahů mezi pachatelem a obětí?

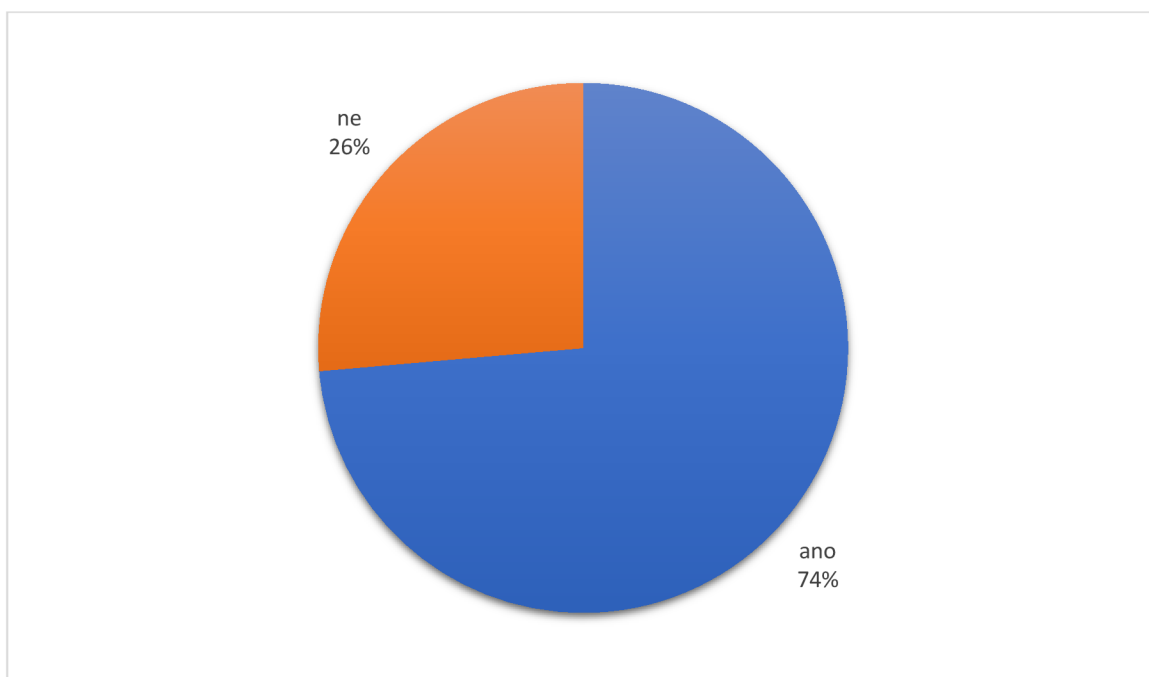
Zdroj: vlastní zpracování

Graf 2 má poměrně vyrovnané odpovědi – 84 respondentů souhlasilo s tím, že prostředky jsou dostatečné. Nicméně tato odpověď byla často doplněna o komentář, který kladl důvod na individuální přístup ke každému případu restorativní justice a rozumnému posouzení z hlediska závažnosti protiprávního jednání a charakteru způsobené újmy.

60 respondentů odpovědělo nesouhlasně s tím, že tyto metody a prostředky mají určité nedostatky, které by bylo vhodné v legislativě upravit a poté by bylo možné odpověď na tuto otázku přehodnotit.

Otázka č.3: Umožňují podle vašeho názoru metody a prostředky restorativní justice efektivnější nápravu pachatele a eliminaci jeho případné recidivy?

Graf 3 Otázka č.3: Umožňují podle vašeho názoru metody a prostředky restorativní justice efektivnější nápravu pachatele a eliminaci jeho případné recidivy?

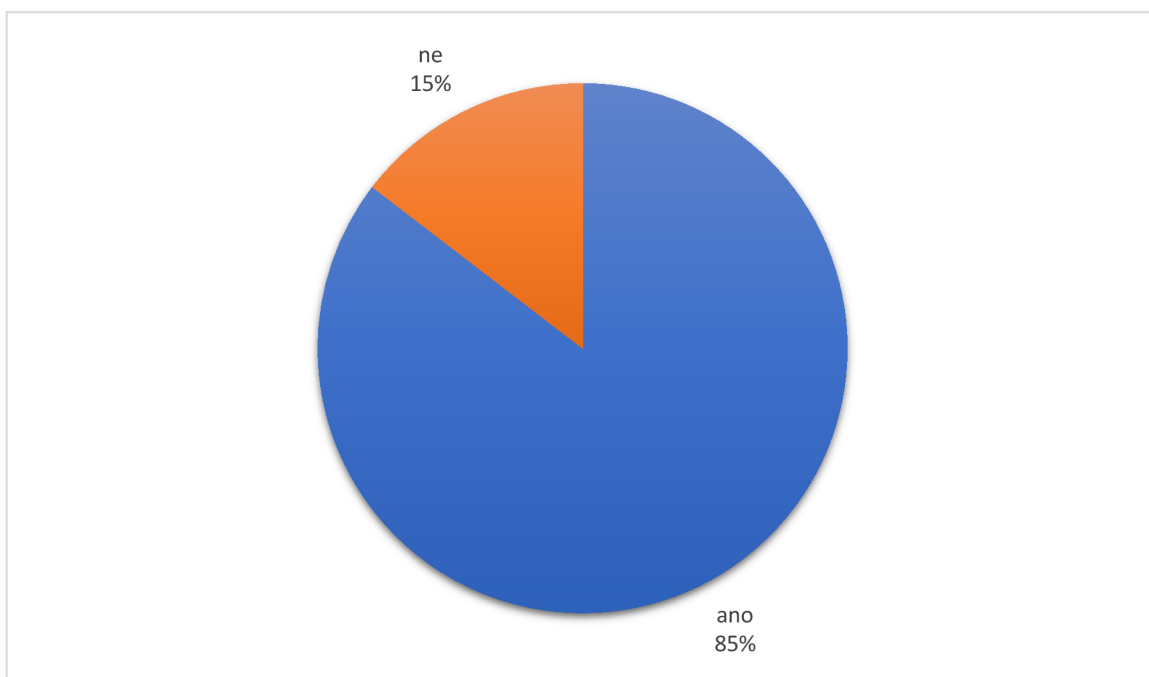
Zdroj: vlastní zpracování

Při otázce č. 3 se téměř tři čtvrtiny respondentů shodlo na názoru, kde pro ně restorativní justice představuje efektivnější nápravu a minimalizaci až eliminaci pachatelovy případné recidivy. Někteří svou kladnou odpověď podporují svými zkušenostmi z praxe.

Záporná odpověď 38 respondentů byla nejčastěji odůvodněna nedůvěrou v tak jednoduchý proces nápravy.

Otázka č.4: Setkali jste se sami osobně s procesem restorativní justice? (v rámci praxe)

Graf 4 Otázka č.4: Setkali jste se sami osobně s procesem restorativní justice? (v rámci praxe)

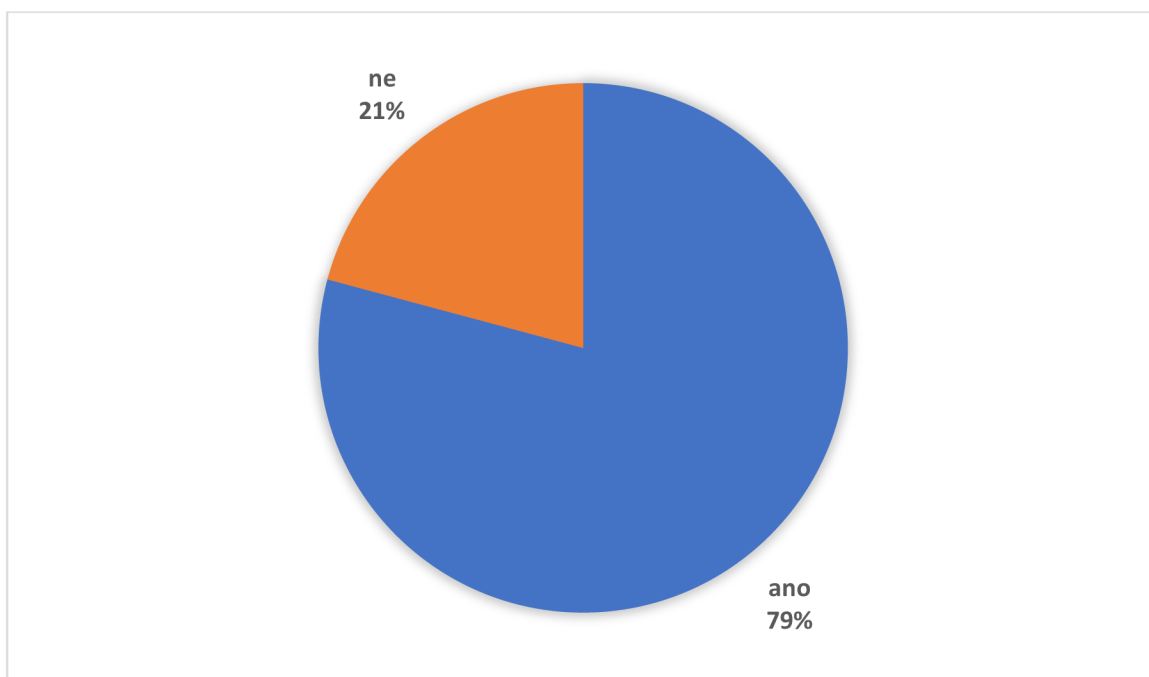
Zdroj: vlastní zpracování

Jak vyplývá z grafu 4, většina respondentů se s restorativní justicí setkala, a to jak v rámci vysokoškolského studia, tak v rámci výkonu povolání v oboru trestní justice, kdy se s tímto procesem někteří setkávají téměř denně. 100 % respondentů ve věkové skupině od 27 let výše se již díky praxi s výkonem restorativní justice setkala.

Pouze 21 respondentů se s ním doposud osobně neseťkala vůbec nebo pouze v teoretické rovině.

Otázka č.5: Souhlasíte s tím, že by mělo být v českém právním systému více přihlíženo k možnostem prosazování restorativní justice?

Graf 5 Otázka č.5: Souhlasíte s tím, že by mělo být v českém právním systému více přihlíženo k možnostem prosazování restorativní justice?

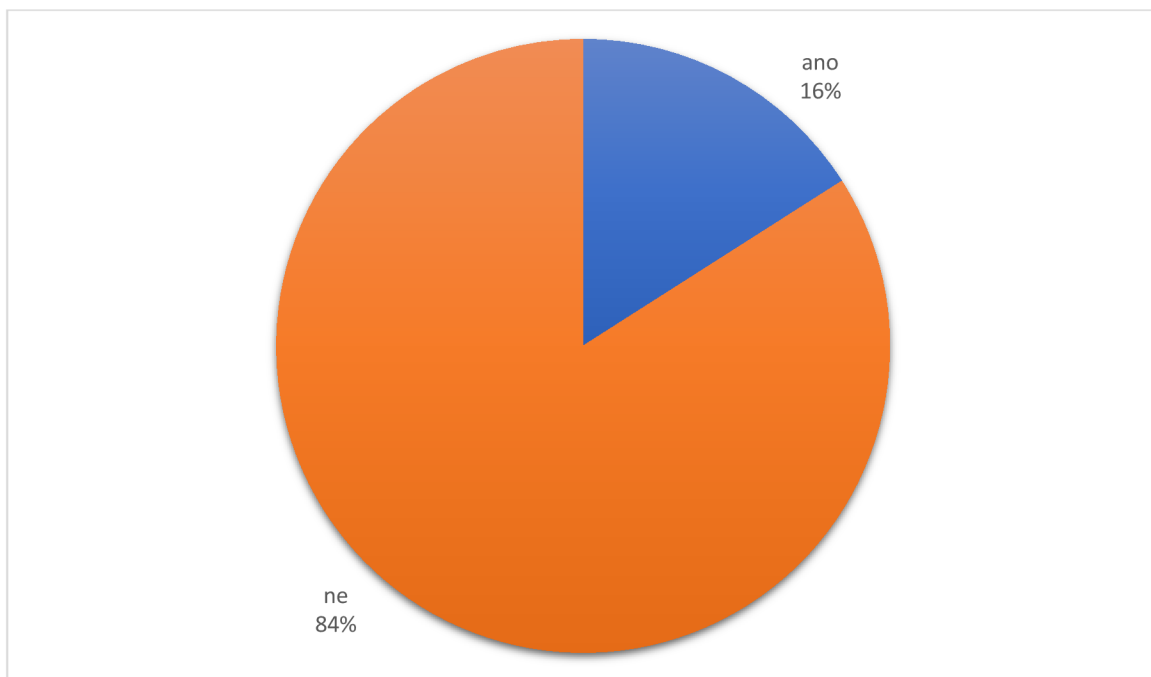
Zdroj: vlastní zpracování

Kladnou odpověď posilovaly doplňkové komentáře se sdělením, že postupováním pomocí restorativní justice namísto retributivní značně uvolňuje prostor soudům k tomu, aby mohly projednávat složitější právní věci.

Naopak zápornou odpověď doprovázely poznámky o dostatečném zapojování a mírným obavám, aby neustoupila retributivní justice až příliš do pozadí.

Otázka č.6: Myslíte si, že je nezbytné do procesu výkonu restorativní justice vždy zapojit PMS?

Graf 6 k Otázka č.6: Myslíte si, že je nezbytné do procesu výkonu restorativní justice vždy zapojit PMS?

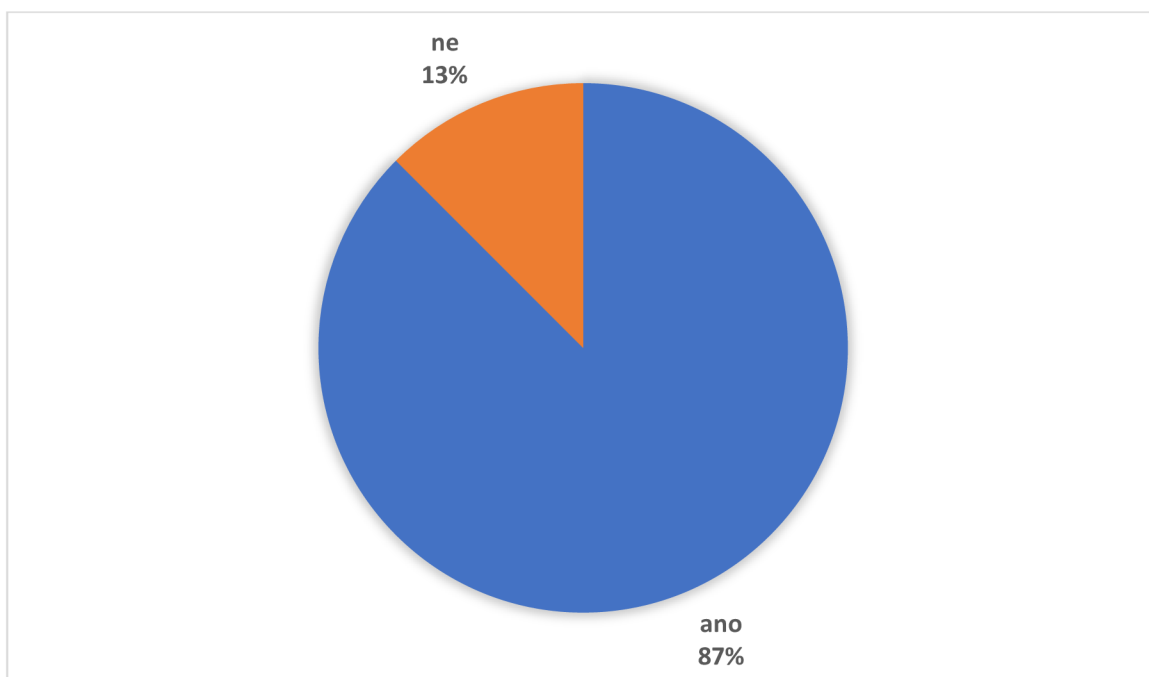

Zdroj: vlastní zpracování

Jelikož vysoké procento trestních věcí v rámci restorativní justice mohou realizovat policejní orgány či státní zástupci, byla zaznamenána ve 121 případech odpověď ne. Pouhých 23 respondentů se domnívá, že by vždy měla být k řešení případu pomocí restorativní justice měla být přizvána PMS.

Otázka č.7: Mělo by, dle vašeho názoru, častější řešení trestné činnosti cestou restorativní justice významný ekonomický dopad?

Graf 7 Otázka č.7: Mělo by, dle vašeho názoru, častější řešení trestné činnosti cestou restorativní justice významný ekonomický dopad?

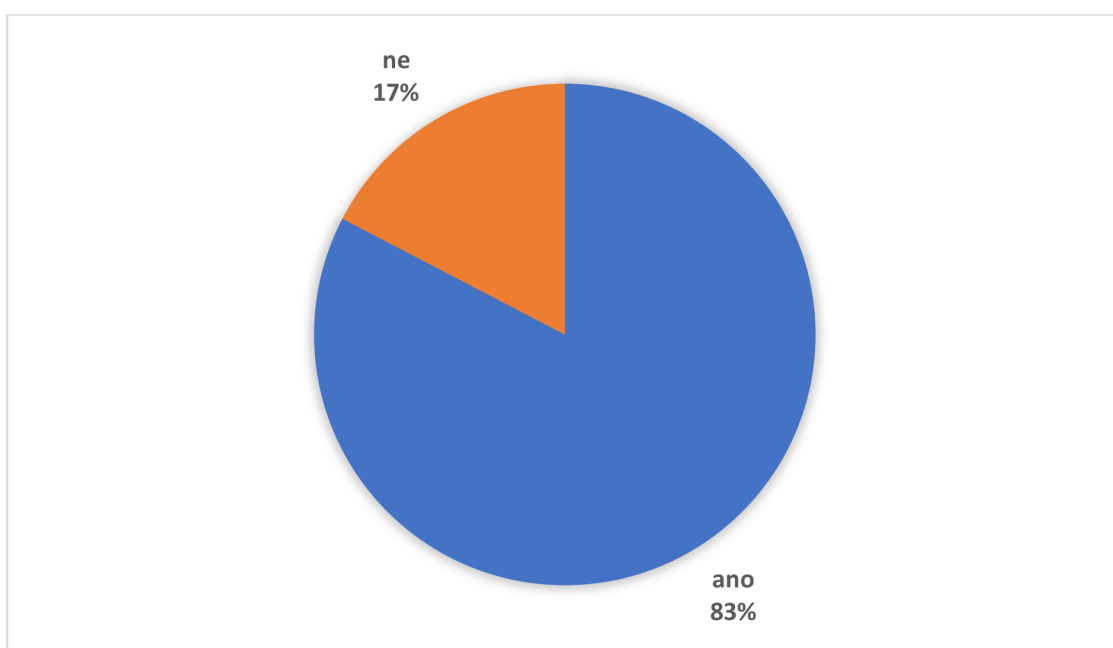
Zdroj: vlastní zpracování

87 % respondentů se domnívá, že by častější řešení pomocí restorativní justice mělo významný ekonomický dopad, 13 % je opačného názoru.

Odpověď na tuto otázku „ne“ tvořila z cca 75 %, tedy v šesti případech z osmi, skupina respondentů, kteří dosáhli středoškolského vzdělání a v současné době jsou studenty vysoké školy.

Otázka č.8: Myslíte si, že pokud by bylo více případů trestné činnosti řešeno cestou restorativní justice, mělo by to za následek statisticky významný rozdíl v "obsazenosti" a do budoucna postupnou eliminaci/redukci problému přeplněných věznic?

Graf 8 Otázka č.8: Myslíte si, že pokud by bylo více případů trestné činnosti řešeno cestou restorativní justice, mělo by to za následek statisticky významný rozdíl v "obsazenosti" a do budoucna postupnou eliminaci/redukci problému přeplněných věznic?

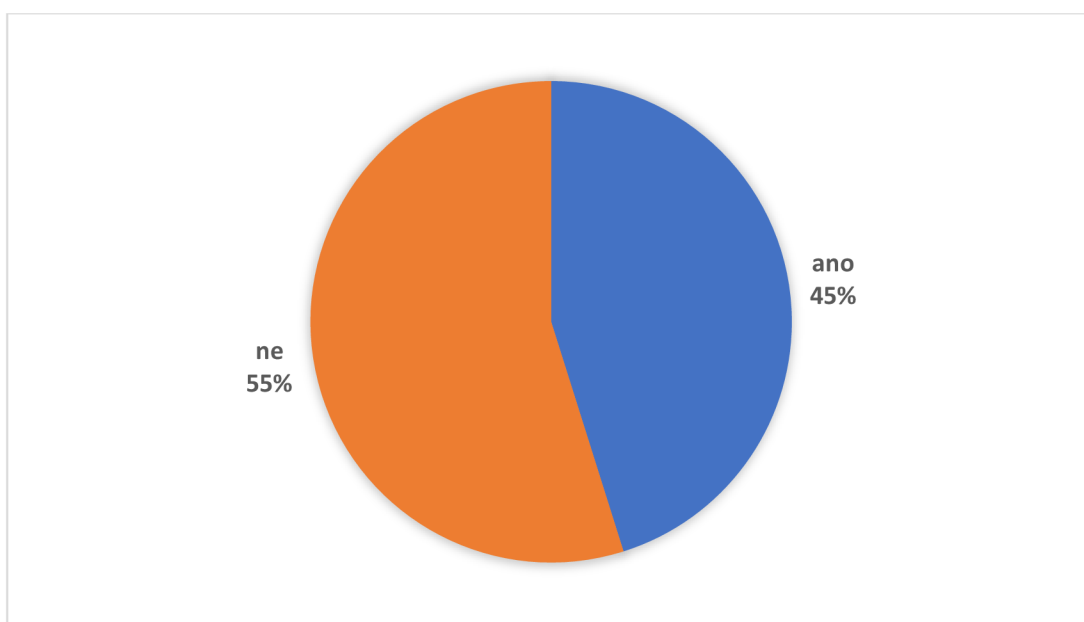
Zdroj: vlastní zpracování

119 odpovědí souhlasilo. Dále se tento názor členil na dva směry a to ten, že je to jeden z cílů a důvodů, proč byl v rámci české justice nastaven tento trend. Druhá strana sice připouští, že je to možné, avšak domnívá se, že rozdíl nebude tak výrazný, jak by mohlo být na první pohled očekáváno.

Zbývajících 25 odpovědí odmítá názor, že by bylo možné, aby došlo k významnému rozdílu v obsazenosti věznic.

Otázka č.9: Za předpokladu, že by pachatelé museli přispívat v rámci restorativní justice určitou částku na fond obětí trestné činnosti, myslíte, že by se jednalo o znatelnou úlevu pro finance orgánů (jako je např. min. spravedlnosti)

Graf 9 Otázka č.9: Za předpokladu, že by pachatelé museli přispívat v rámci restorativní justice určitou částku na fond obětí trestné činnosti, myslíte, že by se jednalo o znatelnou úlevu pro finance orgánů (jako je např. min. spravedlnosti)

7

Zdroj: vlastní zpracování

Jak vyplývá z grafu9, jedná se o jednu z rozporuplných otázek. Na jedné straně panuje názor, že ač se nejedná o velmi znatelnou úlevu, ale zcela určitě se již nyní nejedná o zanedbatelné částky, které jsou aktuálně fondu poukazovány.

Na druhé straně odpověď „ne“ doplňuje komentář, který přibližuje, v jakém finančním stavu se často nacházejí pachatelé násilných a jiných trestných činů. Je zde i uveden příklad, kdy by mohlo dojít k sekundárním problémům v podobě exekucí a insolvenčí.

4.2. Agenda peněžité pomoci obětem trestných činů dle zákona č. 45/2013Sb. o obětech trestných činů

Pokud je osobě trestným činem způsobena újma, zejména pak ublíženo na zdraví, má nárok na uplatnění podání žádosti na finanční pomoc od státu.

Tabulka 4 Agenda peněžité pomoci obětem trestných činů dle zákona č. 45/2013 Sb. o obětech trestných činů 2006-2013

rok	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
ukončeno věcí	103	100	102	83	113	120	132	178
žádost zamítnuta	62	68	65	50	63	52	65	75
pomoc poskytnuta	41	32	37	33	50	68	67	103
proplacené částky (v mil. Kč)	3,307	3,806	4,095	3,748	6,18	7,43	6,412	7,829
úspěšnost žadatelů	39 %	32 %	36 %	39 %	44 %	57 %	50 %	58 %
průměrná pomoc (v tis. Kč)	80,6	118,9	110,7	113,5	123,6	109,2	95,7	76,11

Zdroj: Vlastní zpracování, Ministerstvo spravedlnosti ČR (2021)

Tabulka 5 Agenda peněžité pomoci obětem trestných činů dle zákona č. 45/2013 Sb. o obětech trestných činů 2014-2020

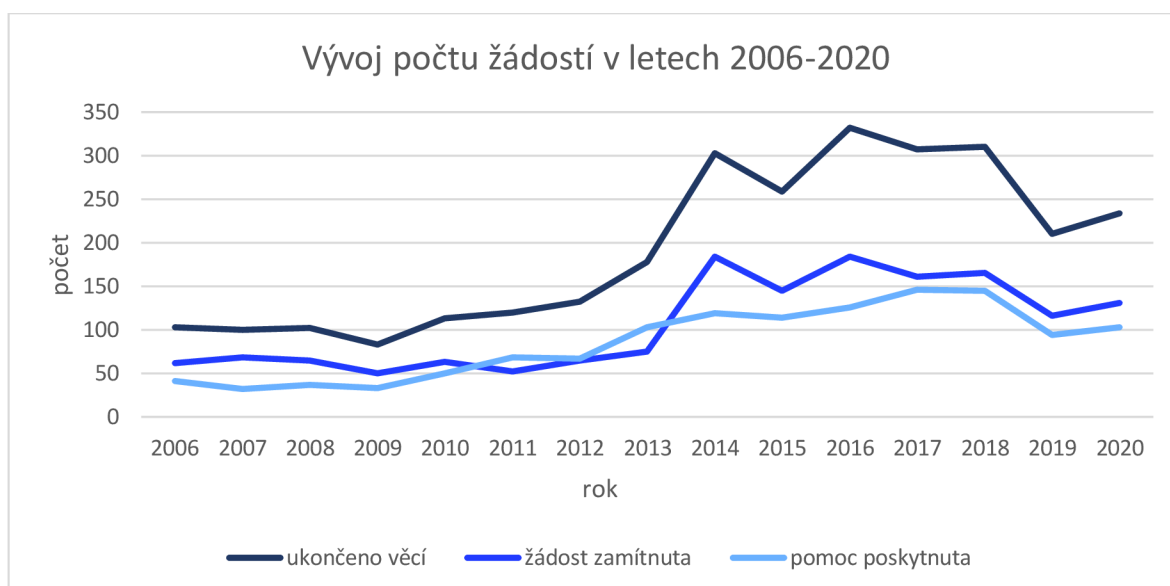
rok	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
ukončeno věcí	303	259	332	307	310	210	234
žádost zamítnuta	184	145	184	161	165	116	131
pomoc poskytnuta	119	114	126	146	145	94	103
proplacené částky (v mil. Kč)	11,187	10,795	10,739	11,575	14,742	11,224	11,64
úspěšnost žadatelů	39 %	44 %	38 %	47 %	46,7 %	44,7 %	44 %
průměrná pomoc (v tis. Kč)	94,01	94,69	85,233	79,283	101,671	119,4	113,01

Zdroj: Vlastní zpracování, Ministerstvo spravedlnosti ČR (2021)

Tabulka 1 a tabulka 2 zobrazuje ve své horní polovině počet vyřízených žádostí peněžité pomoci obětem trestných činů dle zákona 45/2013 Sb. v letech 2006-2020. Její spodní část pak nabízí finanční přehled proplacených částek a průměrné pomoci prostřednictvím Fondu obětí trestných činů.

Proplacené částky vykazují jasně rostoucí trend s výkyvem v posledních třech zkoumaných letech, kdy roku 2018 bylo vyplaceno 14 742 000 Kč. Následující záznam je znatelně nižší, o 3,518 milionu Kč. Dále pak pokračuje pozvolný rostoucí trend.

Graf 10 Vývoj počtu žádostí v letech 2006–2020

Zdroj: vlastní zpracování

Z prvních tří řádků první a druhé tabulky byl sestaven graf, který zobrazuje postupný vývoj počtu žádostí v letech 2006-2020. Je z něj patrné, že od roku celkový počet žádostí, zamítnutých i potvrzených postupně stoupal, a to až do zlomového roku 2014, po kterém všechny tři křivky zaznamenávají patrný propad. Další významný pokles počtu žádostí přichází roku 2017, od kterého opět všechny tři mají značný propad. Od roku 2019 se však klesající trend opět mění na rostoucí. Nejvýraznější nárůst celkového počtu ukončených žádostí proběhl mezi lety 2013 a 2014, kdy vzrostl o 125. Naopak největší propad byl zaznamenán mezi rokem 2018 a 2019, kdy počet podaných žádostí klesl o rovných sto, a to konkrétně z 310 na 210.

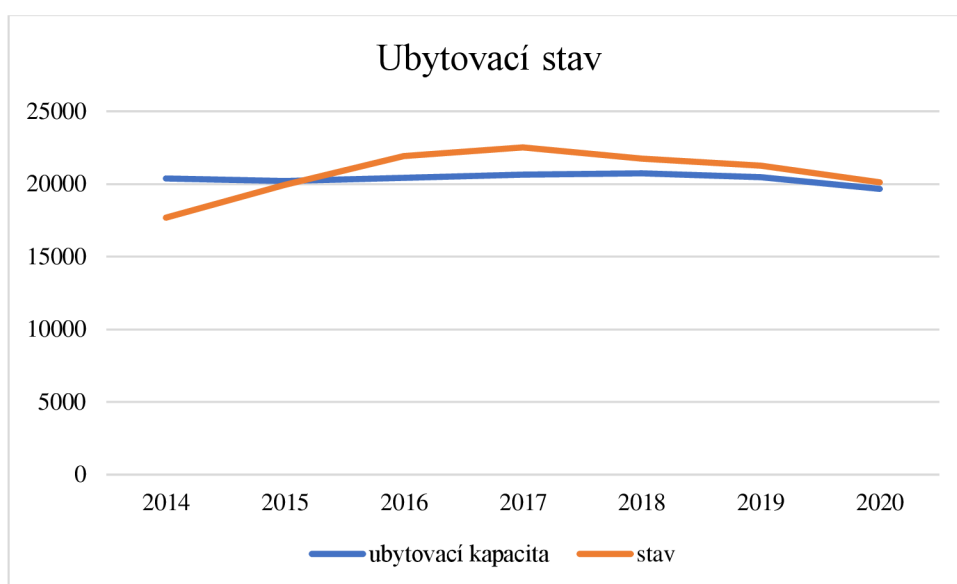
4.3. Problém přeplněných věznic na území ČR

Tabulka 6 Přehled naplnění ubytovacích kapacit

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
ubytovací kapacita	20377,92	20203,42	20408,17	20650	20732	20445	19662
stav	17680,91	19931,08	21899,58	22516,22	21739,25	21262,42	20107,5
využitelnost	86,58 %	98,64 %	107,31 %	109,04 %	104,86 %	104,01 %	102,27 %

Zdroj: vlastní zpracování dle statistických ročenek z: <https://www.vscr.cz/sekce/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby>

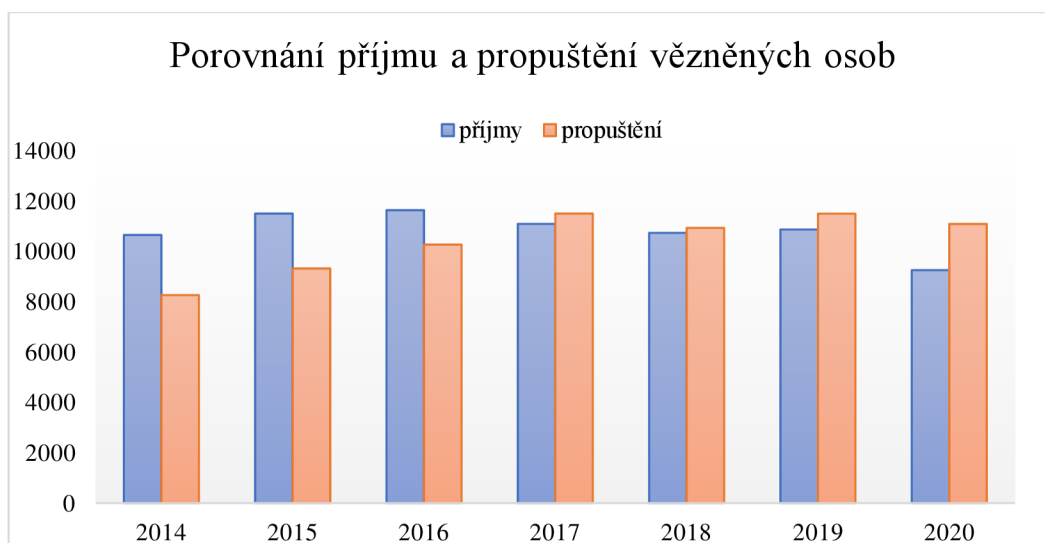
Graf 11 Přehled naplnění ubytovacích kapacit

Zdroj: vlastní zpracování dle statistických ročenek z: <https://www.vscr.cz/sekce/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby>

Na počátku zkoumaného sedmiletého období byl poměr stavu ku kapacitě dostatečně rozdílný a nebylo tedy na místě vnímat ubytovací kapacity pro vězně jako problém. Na každého vězně připadá místo o rozloze 4 m². Roku 2015 byly kapacity téměř naplněny ale jisté rezervy v podobě téměř tři set volných míst nadále přetrvávaly. K problému začalo docházet až mezi lety 2015 a 2016, kdy stav vězňů začal převyšovat její kapacitu téměř o patnáct set osob. Nejvyšší diference bylo dosaženo roku 2017, kdy využitelnost věznic byla na kritických 109,04 % a počet vězňů převyšoval ubytovací kapacitu o 1866. Od daného roku začal trend klesat ze zmíněných 109 % a postupně se snižuje. K roku 2020 se snížil na 102,27 % a předpokládá se další pokles, který by měl v následujících letech opět vyrovnat poměr ubytovací kapacity ku stavu.

Graf 12 Vývoj příjmů a propuštění vězňů v letech 2014-2020

Zdroj: vlastní zpracování dle statistických ročenek z: <https://www.vscr.cz/sekce/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby>

Roku 2014 příjmy osob k výkonu trestu odnětím svobody bylo znatelně více než za ten rok propuštěných. Konkrétně se jednalo o rozdíl 2387 osob. Rostoucí tendence počtu přijatých vězňů pokračovala až do roku 2016, který byl zlomovým a hodnota roku následujícího klesla o 4,9 %. V následujících letech počty přijatých vězňů postupně klesají.

Stejně jako hodnota přijatých vězňů narůstal i počet vězňů propuštěných. Svého vrcholu dosáhl tento rostoucí trend roku 2017. Jak již bylo zmíněno, v tomto roce byl problém přeplněných věznic na svém vrcholu, což vedlo k vyššímu propouštění vězňů. Vývoj počtu propuštěných vězňů má v dalších letech kolísavou tendenci, zatím však nepřevýšil zmíněnou hodnotu z roku 2017 ani nijak výrazně nepoklesl.

5. Výsledky a diskuze

Z provedeného výzkumného šetření vyplynulo, že dle odborného názoru by bylo vhodné v určitých případech nahradit retributivní způsob trestání tím restorativním. Při zapojení restorativní justice dochází k vysoké míře eliminace recidivy, z čehož vyplývá, že by tímto způsobem mohlo být dosaženo patrné ekonomické úlevy státu a jeho institucím, které trestní justici zaštiťují (ministerstvo financí apod.). Bylo by dozajista vhodné, aby byly nadále programy a metody restorativní justice dále upravovány a vyvíjeny a v budoucnu došlo k dostatečnému narovnání vztahů mezi pachatelem a obětí, ke němuž nedochází v takovém měřítku, jak by mohlo. Dále bylo potvrzeno, že by častější využívání programu restorativní justice mělo nejen kladný dopad v ekonomické oblasti hospodaření státu, ale zároveň by mohlo dojít k redukci problému přeplněných věznic na území ČR.

Dílčím cílem byl průzkum tendencí finanční pomoci obětem za pomoci Fondu obětí trestné činnosti. Počet ukončených věcí měl do roku 2014 rostoucí tendenci, po které přišel propad, znovu narovnání a od roku 2016 do roku 2019 docházelo k postupnému poklesu, který se po roku 2020 opět otočil v pozvolný nárůst. K největšímu rozdílu došlo mezi lety 2009 a 2014, kdy došlo k nárůstu z 83 na 303 žádostí, tedy rozdílu 220. Křivka zamítnutých žádostí kopíruje tvar křivky ukončených věcí, je však vzhledem ke svým hodnotám položena níže. Finanční vývoj vyplacených částek dosáhl v tabulce 2 oproti tabulce 1 značného nárůstu, v nejvyšším případě i v řádu desítek milionů Kč. Průměrná pomoc obětem trestných činů se pohybovala v rozmezí 76,11 – 123,6 tisíc Kč. Na své maximum vystoupala roku 2010 a na minimum klesla o tři roky později, roku 2013.

Mezi dílčí cíle spadala analýza obsazenosti kapacit věznic na území ČR v letech 2014-2020. Z vytvořených tabulek a grafů bylo možné vyčíst, že z důvodu narůstajícího přijatých a nedostatečně vysokému počtu propuštěných vězňů v počátečních letech výzkumu došlo k poměrně rychlému přeplnění věznic a redukce tohoto počtu se do posledního zkoumaného roku, tedy 2020, nepodařila v takovém měřítku, aby počet ubytovacích kapacit odpovídal stavu. Využitelnost věznic proto z původní hodnoty 86,58 % vzrostla, svého vrcholu dosáhla roku 2019 a to na 109,04 % k poslednímu období měření nacházela na hodnotě 102,27 %.

K eliminaci problému nedostatku volných kapacit má ministerstvo spravedlnosti a Vězeňská služba ČR v plánu výstavbu několika nových věznic. Ačkoli se jedná o řešení, které by tomuto problému značně ulevilo, z ekonomického hlediska by bylo lepší frekventovanější využívání restorativní justice.

5.1. Doporučení

Dle autorky by bylo vhodné pokračovat dále tímto směrem a snažit se i nadále rozvíjet programy a metody restorativní justice. Její časté využívání namísto trestního přístupu prokazatelně vede k postupné redukci problému přeplněných věznic a tím pádem i ke znatelné finanční úlevě v rozpočtech orgánů výkonné moci a státní správy.

Výsledky této bakalářské práce je možné využít jako podkladová data k projektům státní správy.

6. Závěr

Cílem práce bylo zhodnocení postavení restorativní justice vůči justici retributivní a jejích ekonomických dopadů. Již z počátku byla naznačena idea častějšího uplatňování nápravy mezilidských vztahů před „opravdovým“ trestem. Když byly do české legislativy zaneseny první zárodky restorativní justice, nebylo téměř ani zmínky o PMS nebo jednotlivých programech. Avšak i přes nelehké začátky je dnes v určitých případech upřednostňována před retributivní justicí a dosahuje lepších výsledků v krátkodobém i dlouhodobém horizontu. Její vývoj probíhá v nadnárodní úrovni v rámci projektů, zaštiťovaných např. EU, v rámci států ústředními orgány státní správy (ministerstvo spravedlnosti...)

Z kvalitativního výzkumu za pomoci nástroje dotazníku bylo zjištěno, že značná část respondentů souhlasí s tím, aby se restorativní justice častěji zapojovala, mělo by k ní být více přihlíženo a v některých případech by i nahradila retributivní justici. Ačkoli dle názoru často nejsou metody a nápravné programy dostatečné. Bylo potvrzeno, že umožňují, i přes své nedostatky v této oblasti, efektivnější nápravu pachatele a značně redukuje jeho případnou recidivu a značně by se ulehčilo procesu opětovného zapojení zpět do společnosti. Častější užití restorativního přístupu v praxi by mělo značný ekonomický dopad a ulehčilo by tak státnímu rozpočtu a rozpočtům orgánů výkonné moci. Jelikož by nedocházelo k řešení trestní cestou, docházelo by k redukcí problému nedostatku místa v přeplněných věznicích. Jistá finanční úleva státu by mohla přijít i za předpokladu, kdy by pachatelé trestné činnosti měli za povinnost uhradit určitou částku Fondu obětí trestné činnosti. Vyskytuje se zde ale možné riziko vzniku sekundárních problémů.

Průzkum dokazuje, že jak současná, tak budoucí generace veřejnoprávních činitelů vidí ve využití restorativní justice potenciál nejen k legislativnímu ale i k ekonomickému rozvoji.

Průzkumem peněžité pomoci obětem trestných činů bylo zjištěno, že v průběhu sledovaného období, tedy v letech 2006-2020 došlo nejprve k postupnému nárůstu, následně pak v letech 2015-2019 ke zdatnému zakolísání a na konci sledovaného období opět k pozvolnému růstu počtu podaných žádostí na finanční pomoc od státu. I přes značné výkyvy ve zmíněných letech můžeme hovořit o mírně vzestupném trendu. Nejvyšší hodnota byla zaznamenána roku 2016, kdy bylo podáno celkem 332 žádostí. Vývoj proplacených částek má oproti křivce podaných žádostí jasněji vytyčenou vzestupnou tendenci, u které dochází k zakolísání až v posledních dvou letech.

Za pomoci využití syntézy dat byly vytvořeny tabulky a grafy, které shrnuly pomocí komparační metody přehled ubytovacích kapacit ve věznicích ČR v období mezi lety 2014 a 2020 včetně. Zatímco ubytovací kapacita se v průběhu let mění pouze v rámci stovek míst, stav se mění v řádu tisíců. Křivka stavu vězňů má na počátku zkoumaného časového úseku rostoucí tendenci, mezi lety 2015 a 2016 se protíná s křivkou ubytovací kapacity, kterou přerůstá v maximálně o 1866 volných míst. Dále zůstává nad linií ubytovací kapacity, avšak v posledních letech se začíná projevovat její sestupný trend, kdy se postupně dostává zpět na úroveň křivky ubytovacích kapacit. Zaměřená pozornost je i na porovnání příjmů a propuštění vězňů v daných letech. Počet přijatých vězňů od roku 2014 zaznamenal nárůst, který byl roku 2016 zastaven a proměnil se v pokles těchto hodnot. Počet propuštěných vězňů měl stejně jako počet přijatých rostoucí tendenci. Na rozdíl od něj se nezměnil v opačnou, ale zůstal do konce období na podobných hodnotách

Vzhledem k dotazníkovému šetření a průzkumu problematiky přeplněných ubytovacích kapacit věznic je možné prohlásit, že za pomoci restorativní justice dochází k úbytku procesů, které se řeší prostřednictvím retributivní justice. Dochází k poklesu počtu osob, které by byly, byť na krátký časový úsek, umístěny do věznic, čímž by navyšovali, a tedy zhoršovali problém s nedostatkem ubytovacích kapacit. Tím pádem by mohlo být ulehčeno státní ekonomice.

A závěrem zodpovězení otázky, která byla uložena již na samotném počátku: jedná se o únik před spravedlností nebo cestu správným směrem? Jak bylo ve pomoci výzkumů dokázáno, jednoznačně se jedná o znak pokročilosti justice, a tedy i o správně zvolený směr.

7. Seznam použitých zdrojů

Odborná literatura

JELÍNEK, Jiří. Trestní právo procesní – minulost a budoucnost. Praha: Leges, 2016. 440 s. ISBN 978-80-7502-185-4.

LONDON, R. Crime, Punishment, and Restorative Justice – From the Margins to the Mainstream. Boulder, Colorado:FirstForumPress, 2011. 378 s. ISBN: 978-1-935049-33-3

MASOPUST ŠACHOVÁ, P. Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2019, 220 s. ISBN 978-80-7400-756-9

MCCOLD, P. Primary Restorative Justice Practices., in Morris, A., Maxwell, G. Restorative Justice for Juveniles – Conferencing, mediation, Circles. 4. vydání. Oxford: Hart Publishing. 289 s. ISBN 1-84113-176-8

SOTOLÁŘ, Alexander, Pavel ŠÁMAL a František PÚRY. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C.H. Beck, 2000. Beckovy příručky pro právní praxi. 468 s. ISBN 80-7179-350-7.

ŠÁMAL, Pavel. Trestní řád: komentář. 7., dopl. a přeprac. Praha: C.H. Beck, 2013. Velké komentáře. 4720 s. ISBN 978-80-7400-465-0.

TIBITANZLOVÁ, Alena. Odklony v trestním řízení. Praha: Leges, 2018. Teoretik. 356 s. ISBN 978-80-7502-319-3.

UMBREIT, M., Armour, M. P. Restorative Justice Dialogue: An Essential Guide for Research and Practice. New York: Springer Publishing Company, 2010. 352 s. ISBN 978-0826122582

VAN NESS, D. W, Strong, K. H. Restoring Justice: An Introduction to Restorative Justice. New York: Routledge. 256 s. ISBN 9781315721330

ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. 48 s. ISBN 80-902998-1-4.

Zákony

Zákon č. 141/1961 Sb. Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád) § 307 odst. 5

Zákon č. 141/1961 Sb. Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád) § 307 odst. 1

Zákon č. 141/1961 Sb. Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád) § 307 odst. 3

Zákon č. 141/1961 Sb. Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád) § 307 odst. 1

Zákon č. 141/1961 Sb. Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád) § 310 odst. 1

Zákon č. 141/1961 Sb. Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád) § 175a odst. 3

Zákon č. 2018/2003 Sb. Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), §70 odst. 3

Zákon č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku §22 odst. 1

Zákon č. 45/2013 Sb. Zákon o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů) §2 odst. 2

Zákon č. 45/2013 Sb. Zákon o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů) §3 odst. 1

Zákon č. 141/1961 Sb. Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád) §43 odst. 1

Zákon č. 141/1961 Sb. Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád) §43 odst. 2

Zákon č. 257/2000 Sb. Zákon o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy ČR, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě) §2 odst. 1

Internetové zdroje

Evropský projekt Restorativní justice. [online]. [cit. 10.3.2022]. Dostupné z:

[<https://restorativni-justice.cz/projekt/#o-projektu>]

Oběť trestného činu. [online]. [cit. 7.2.2022]. Dostupné z:

[<https://www.policie.cz/clanek/obet-trestneho-cinu-a-poskozeny-v-trestnim-rizeni.aspx>]

Odklony v trestním řízení. [online]. [cit. 10.3.2022]. Dostupné z:

[<https://verejnazaloba.cz/vice-o-sz/vse-podstatne-o-trestnim-rizeni/odklony/>]

Probační a mediační služba. [online]. Dostupné z: [https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/12/letak_mediace.pdf]

Ročenky VSČR. [online]. Dostupné z: [<https://www.vscr.cz/sekce/statisticke-rocenky-vezenske-sluzby>]

Příloha

Strategie restorativní justice. [online]. [cit. 12.3.2020]. Dostupné z : <https://restorativni-justice.cz/wp-content/uploads/2021/03/PROHLEDNOUT-STRATEGII-RJ-PRO-CR.pdf>

8. Přílohy

Obrázek 1 Strategie RJ pro ČR

PŘÍPRAVA STRATEGIE - DISKUZE S ODBORNÍKY

Strategie RJ pro ČR byla a je od počátku koncipována jako doporučující dokument, který vznikal v rámci **široké odborné diskuze** a je výsledkem společného dialogu. Za klíčový nástroj v tomto participativním procesu sloužily **speciálně vytvořené workshopy**, které probíhaly od podzimu 2019 až jara 2020 a zúčastnilo se jich více jak **150 odborníků působících na poli trestní justice napříč institucemi a organizacemi**, pracujícími v této oblasti. Deset proběhlých workshopů bylo postaveno na základě formátu restorativního kruhu, který umožňoval vyjádřit svůj názor všem přítomným účastníkům. V centru diskuze stály dvě základní otázky:

- **Jaké jsou hlavní překážky rozvoje RJ v ČR?**
- **Jak mohu já osobně/profesně podpořit rozvoj RJ?**

Tyto klíčové otázky byly zvoleny se záměrem jednak získat odborné názory na to, co rozvoji restorativní justice v českých podmínkách nejvíce brání, a současně motivovat jednotlivé účastníky v jejich osobním i profesním životě k podpoře rozvoje tématu v praxi, aniž by bylo nutné čekat na jakékoliv externí změny systému. Účastníci tak byli podpořeni v hledání cest jak, bez ohledu na vývoj situace na poli trestní politiky, oni sami mohou přispět k tomu, aby se téma více otevřelo a hledaly se nové cesty k naplnění restorativních přístupů v praxi.

V rámci vyhodnocení výstupů z těchto workshopů je pak možno konstatovat, že za aktuální překážky dalšího rozvoje restorativní justice je primárně považováno **nastavení myšlení a způsob, jakým k řešení následků trestné činnosti či řešení konfliktů obecně jako společnost přistupujeme, včetně s tím související rigidity systému a dále nedostatek informací a nedostatečné až chybějící zastoupení tématu v systému vzdělávání.**

☛ Lukáš Duffek,
/ advokátní kancelář Rowan Legal/

„Rigiditu celého systému trestní justice vnímám jako překážku rozvoje principů justice restorativní. Změna v tomto ohledu nejspíše nebude snadná, avšak jistě není nemožná, jak se potvrzuje v zahraničí. Zpočátku zřejmě nelze očekávat změnu systémovou, ale v dílčích oblastech. Stojím na názoru, že osvěta v dané oblasti je klíčová, a myslím si, že na tuto by měl být kladen důraz už v průběhu studia a vzdělávání nových generací právníků.“

Obrázek 2 Strategie RJ pro ČR

⁵ V dotazníkovém šetření spolupracovali a zapojili se následující instituce/aktéři na poli trestní justice: Ministerstvo spravedlnosti, Ministerstvo vnitra, Policie ČR, Vězeňská služba ČR, Probační a mediální služba, Nejvyšší soud, Soudcovská unie, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, zástupci z řad soudců, státních zástupců, advokátního stavu (Rowan Legal a Trojan, Doleček a partneři), akademické obce (F. U. K., PF MÚM), neziskových organizací (Asociace organizací v oblasti vězeňství, Mezinárodní vězeňské společenství, Rubikon Centrum, Asociace občanských poradců).

Dotazníkové šetření s hlavními představiteli trestní justice

Výše uvedené výstupy z workshopů o potřebě změnit naše tradiční vnímání způsobu nalézáni spravedlnosti a o nedostatečném zdroji relevantních informací korelují se závěry, které plynou z **dotazníkového šetření**, jež bylo na podzim roku 2020 provedeno ve spolupráci s hlavními představiteli trestní justice⁵. Respondenti uvedli jako hlavní překážky rozvoje RJ a jako doporučení ke změně následující:

Překážky rozvoje restorativní justice v ČR

1/ Nedostatek informací a vzdělávání o přístupech RJ (29%)

- „Jako zásadní cestu vidím v podstatném rozšíření vzdělávání.“
- „Navyklý způsob myšlení/přístup, jak jednotlivců, tak systému.“
- „Nedostatečná informovanost, zejména ze strany samotných orgánů činných v trestním řízení.“
- „Pojem je nový a je třeba ukazovat konkrétní případy, aby bylo možné RJ pochopit.“

2/ Stávající nastavení společnosti – myšlení lidí a obavy ze změn (25%)

- „Největší brzdou je stereotypní uvažování jednotlivců i samotné nastavení systému (tlak na rychlost).“
- „Nedůvěra k něčemu novému.“
- „Za hlavní překážku považují navyklý způsob myšlení/přístup, jak jednotlivců, tak systému, což se obecně projevuje právě v ne příliš velkém zájmu o osvětu a vzdělávání v této oblasti.“
- „Uplatňování RJ v praxi souvisí s určitým modelem, způsobem uvažování a životním postojem k zásadním otázkám našeho života.“

3/ Přístup justice a rigidita systému (21%)

- „Rigiditu celého systému jako takového vnímám jako zásadní překážku rozvoje principů RJ.“
- „Obecná neochota justice ke změně.“
- „Nedostatečná aktivita relevantních aktérů k systematickému naplňování i již existujících dílčích koncepcí.“

4/ Neochota orgánů činných v trestním řízení (17%)

- „Neochota se vzdělávat.“
- „Orgány činné v trestním řízení nechtějí riskovat průtahy v řízení a raději volí jednodušší a rychlejší způsoby vyřízení věci.“
- „Orgány činné v trestním řízení mají navyklý, běžný postup v trestním řízení a vybočit z tohoto jim může být považováno mnohdy za nepohodlné.“

5/ Nedostatečné personální zabezpečení systému (8%)

- „Nedostatečné personální kapacity v trestní justici, zejména u Probační a mediální služby.“
- „Nedostatek personální kapacity, nedostatek času a administrativní náročnost.“

Lenka Ouředníčková, /RUBIKON Centrum/

„Zásadní brzdou vidím v absenci komplexní strategie k reformě trestní justice a nedostatečnou spolupráci všech relevantních aktérů k systematickému naplňování již existujících dílčích koncepcí a úkolů. Podle mého názoru je potřeba, aby nová koncepce trestní politiky reflektovala moderní zahraniční trendy – tj. vytvořila prostor pro nápravu pachatelů a zohlednila zájmy a potřeby poškozeného i společnosti. Klíčovou roli v tom musí sehrávat resort spravedlnosti, ale zároveň nemůže v této oblasti stát osamocněn. Předpokladem potřebné změny je odborná diskuse na úrovni odborné veřejnosti, politická reprezentace a veřejnosti. Je potřeba definovat sdílenou vizi, která nám pomůže postupovat konzistentně a koordinovaně.“

Obrázek 3 Strategie RJ pro ČR

Doporučení ke změně

1/ Vzdělávání o přístupech RJ (26 %)

- „Zavedení RJ do sylabů právnických fakult v ČR.“
- „Důraz na celoživotní vzdělávání dotčených profesí.“
- „Zaměřit vzdělávání o RJ na nepřesvědčené.“
- „Učit řešit konflikty již v MŠ a ZŠ.“
- „Zařazení seminářů o RJ do vzdělávání justičních a právních čekatelů a začínajících soudců.“

2/ Osvěta a aktivnější prosazování realizace (22 %)

- „Vývoj vyjde z osvěty: filmy, projekty, svědectví, semináře.“
- „Propagace ve velkých médiích a přes influencery na sociálních sítích.“
- „Změna mediálního nazírání na trestní právo a jeho účel.“
- „S povděkem kvitují aktivity na internetu či facebooku. Ty lze kombinovat i s blogy a vlogy.“

3/ Navýšení personální zabezpečení systému (19 %)

- „Navýšit kapacity pracovníků PMS.“
- „Vytvořit personální kapacity na obcích, pro větší zapojení komunity do projektů RJ.“
- „Je třeba zajistit, aby bylo vytvořeno dostatečné personální zázemí PMS tak, aby vedle dalších agend měla dostatečné kapacity na rozšíření realizace mediací.“

4/ Legislativa (14 %)

- „Vytvořit jednoduchý TR, protože nelze stavět RJ na základech TR z roku 1961.“
- „Změna legislativy tak, aby upřednostňovala restorativní postupy všude, kde to je možné.“
- „V rámci rekodifikace TR jasně vymezit postavení odklonů s restorativními prvky ve vztahu k jiným odklonům v trestním řízení.“

5/ Spolupráce hlavních/vedoucích aktérů RJ (11 %)

- „Dostat přístup RJ více do povědomí vedoucích představitelů, kteří určují chod svých organizací.“
- „Větší otevřenost a spolupráci hlavních aktérů RJ.“

6/ Motivace (8 %)

- „Bonifikace úspěšného absolvování restorativních programů.“
- „Jiná kritéria hodnocení tímto směrem uvažujících a pracujících jednotlivců.“

Lukáš Trojan, /advokátní kancelář Trojan, Doleček a partneři/

„Za hlavní překážky rozvoje RJ v ČR taktéž považuji především nedostatečnou informovanost, zejména ze strany samotných orgánů činných v trestním řízení. Nadto pak mají tyto orgány bohužel velmi často svůj již navyklý, běžný, standardní postup v trestním řízení a vybočit z tohoto jim může být považováno mnohdy za nepohodlné, resp. formálně bezdůvodné, zbytečné.“

Obrázek 5 Strategie RJ pro ČR

STRATEGICKÉ CÍLE

V návaznosti na výše uvedené překážky rozvoje RJ v České republice definované jak v rámci diskuze s odborníky z praxe, tak v závěrech a doporučeních z dotazníkového šetření, do kterého se zapojili hlavní představitelé české justice, **jsme formulovali pro další rozvoj RJ tyto strategické cíle:**

? Co jako společnost od trestního práva, justice a politiky v 21. století očekáváme?

! Definujme nové účel trestního práva!

! **Pavel Krákora,**
/policejní prezidium Policie České republiky/
„Podle mě nelze stavět RJ na základech TR z roku 1961 a složitosti pochopení opakování úkonu před různými OČR. Vytvořit jednoduchý TR.“
„Určitě podporuji koncepci rozvoje odborného vzdělávání právní veřejnosti a současně osvěty do ostatního veřejného prostoru zejména prostřednictvím veřejnoprávních médií.“

Obrázek 4 Strategie RJ pro ČR

2/

VZDĚLÁVÁNÍ A OSVĚTA:

"Vím a chápu, co je restorativní justice"

- RJ je integrální součástí vzdělávání všech profesních skupin na poli trestní justice
- RJ koncept je vhodně komunikován širší veřejnosti (film, literatura, besedy, média)
- Odborné materiály k RJ jsou dostupné v českém jazyce

! **Hledějme, jak společně restorativně dál!**
Hledějme českou restorativní cestu!

Zapojte se! / www.restorativni-justice.cz

! **Jana Hulmáková,**
/Institut pro kriminologii a sociální prevenci/
„Vedle osvěty v rámci širší veřejnosti a rozšíření výuky v této oblasti na úrovni vzdělávání na vysokých školách, v oborech, kde absolventi mohou pracovat v rámci trestní justice, je třeba posílit i důraz na tuto oblast v oblasti celoživotního vzdělávání dotčených profesí. Za významné pro zlepšení lze považovat též metodické a kontrolní činnosti především Nejvyššího státního zastupitelství a také zapojení Nejvyššího soudu.“

1/

SYSTÉMOVÁ ZMĚNA:

"Vidím svět restorativně"

- RJ principy, přístupy a programy jsou integrální součástí **trestní politiky**
 - akcentace hlavních restorativních principů **při definování a nastavování celostátní trestní politiky**
- RJ principy a přístupy jako integrální součástí **trestní legislativy:**
 - **účel trestního práva** hmotného i procesního a jejich základních zásad obsahuje restorativní perspektivu
 - **restorativní přístup** je v legislativě i praxi dostatečně podporován jako způsob řešení trestní věci ve všech jejích fázích i pro všechny stupně závažnosti trestného činu
 - **restorativní programy** jsou dostatečně legislativně zakotveny, a to včetně požadavků na dobrovolnost, mlčenlivost a školení facilitátorů (mediátorů) – obdobně jako zákon č. 202/2012 Sb., o mediaci
 - restorativní programy mají v trestním řízení své jasné místo, a to včetně dopadu výsledných dohod (výsledků programu) na trestní řízení – **provázanost systému**
- **Systémová podpora a koordinace dostupnosti restorativních programů** po celé ČR jako služby pro každého, v jakékoli fázi trestního řízení a bez ohledu na stupeň závažnosti trestného činu
 - Systémová podpora a spolupráce státních institucí a neziskových organizací

3/

ROZVOJ RESTORATIVNÍCH PROGRAMŮ A PŘÍSTUPŮ V PRAXI:

"Umím s restorativními principy pracovat"

- dostupnost restorativních programů
 - Nástroje RJ jsou dostupné po celé ČR, ve všech fázích trestního řízení a pro všechny typy trestných činů
- bezpečnost restorativních programů
 - odpovídající legislativa
 - záruky pro předcházení sekundární viktimizace obětí trestného činu
- aplikace restorativních přístupů ve všech fázích trestního řízení
 - dostatečná informovanost orgánů činných v trestním řízení o RJ a možnostech jejich praktického využití
- podpora evaluace a výzkumů v dané oblasti
- podpora jednotlivých aktérů na poli trestní justice v aplikaci restorativních přístupů do praxe
- nastavení systému spolupráce mezi státními institucemi a nestátními neziskovými organizacemi

! **Ondřej Kubů,**
/Krajský soud v Českých Budějovicích/
„Pokud chci, aby moje práce soudce dávala smysl, nemohu zůstat jenom o toho, že zjistím, co se stalo a jaký za to náleží trest. Zajímá mne i situace poškozeného trestným činem a to, aby mu byla v co nejvyšší možné míře nahrazena újma. Trestní řízení může přispět ke spravedlivé nápravě vztahů a nástroje restorativní justice tyto možnosti výrazně zvyšují.“

Obrázek 6 Strategie RJ pro ČR

KROKY PRO OBDOBÍ 2021 – 2024:

realizace v rámci projektu Restorative Justice: Strategies for Change

1/ SYSTÉMOVÁ SPOLUPRÁCE – budování restorativní perspektivy napříč všemi profesemi

- vytvoření pracovních skupin pro jednotlivé profese na poli trestní justice - jak v trestním řízení na jeho jednotlivých úsecích postupovat restorativně?
- vytvoření systémové spolupráce na poli trestní justice pro naplňování východisek a doporučení Strategie RJ pro ČR

2/ ROZVOJ OSVĚTY A VZDĚLÁVÁNÍ

- vzdělávací činnost - pokračování ve spolupráci s Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci a Masarykovy univerzity v Brně, Policejní akademií, Justiční akademií a navázání další
- kniha příběhů – životní zkušenosti obětí, pachatelů a jejich rodin na cestě vyrovnání se s trestným činem, hloubkové rozhovory doprovázené dokumentární fotografií
- doprovodná výstava fotek ke knize příběhů
- besedy pro širší veřejnost, projekce filmu, Týden restorativní justice
- finalizace překladu a tisk UNODC Průvodce o restorativních programech
- překlad a publikace dalších vzdělávacích materiálů

• **Martina Nedvědová,**
/Justiční akademie/

„Justiční akademie se v oblasti trestního soudnictví snaží zejména implementovat problematiku restorativní justice do seminářů zaměřených na trestní sanke, ukládání trestů a do budoucna i zaměřených na poškozené a oběti trestné činnosti a mládež.“

• **Martina Urbanová,**
/Právnická fakulta Masarykovy univerzity/

„Za překážky rozvoje RJ považuji myšlení lidí, kteří jsou často zakořenění v poslouchání autorit a přenesení řešení vlastních problémů na jiné. Dále nedůvěru k něčemu novému, zpochybňování všeho. Důvěra je vždy vztahem, který je utvářen dvěma stranami. Míra důvěry v restorativní justici závisí na jedné straně na důvěryhodnosti samotné restorativní justice, na její pověsti a výkonu, včetně lidí v ní angažovaných, na straně druhé na obecné ochotě lidí důvěřovat, kdy důvěra k druhým je často výsledkem psychologického mechanismu projekce sebe sama, tedy podle sebe soudím tebe. Pokud tedy sám nemám čestné úmysly a myslím jen na svoje dobro, očekávám to stejně u druhého.“

3/ ROZVOJ RESTORATIVNÍCH PROGRAMŮ

- ve spolupráci se zahraničními partnery vytvoření metodiky a školení mediátorů pro zavedení restorativního programu mediace u závažné trestné činnosti ve vězení i mimo něj
- spolupráce s neziskovými organizacemi při zavádění stávajících / nových restorativních programů
- komunikace s neziskovými organizacemi na téma bezpečnosti a vhodnosti restorativních programů pro jednotlivé cílové skupiny - standardizace služeb

Výše uvedené kroky navazují na činnosti realizované v období 2019 – 2021

1/ PŘÍPRAVA STRATEGIE RJ PRO ČR:

- uspořádali jsme 10 workshopů pro více jak 150 odborníků z praxe
- navázali jsme komunikaci s představiteli hlavních institucí/organizací na poli trestní justice a provedli dotazníkové šetření
- připravili jsme Strategii RJ pro ČR

2/ NASTAVENÍ KOMUNIKAČNÍ STRATEGIE

- vytvořili jsme strategický plán komunikace
- založili jsme Facebookové⁶ a webové stránky⁷, které aktivně spravujeme a přinášíme aktualizované poznatky o RJ z českého prostředí

⁶ <https://www.facebook.com/RestorativniJustice>
⁷ <https://restorativni-justice.cz/>

Obrázek 7 Strategie RJ pro ČR

¹¹
<https://www.maynoothuniversity.ie/people/ian-marder>

¹²
<https://www.restorativejustice.nl/>

¹³
<https://www.euforumrj.org/en/restorative-justice-strategies-change-rjs4c-2019-2023>

¹⁴
dále jen jako „CM“ nebo národní skupina*

Evropský projekt Restorative Justice: Strategies for Change vznikl v návaznosti na přijetí Doporučení RE o RJ na podzim roku 2018. Koordinací legislativního procesu při přípravě a přijímání Doporučení byl pověřen Dr. Ian Marder z Maynooth University v Irsku¹¹, který byl společně s Dr. Gertem Janem Slumpem z Restorative Justice Netherlands¹² a Evropským fórem pro restorativní justici¹³ tím, kdo vznik projektu inicioval. Samotného projektu se účastní 10 evropských států, vedle České republiky je to dále Albánie, Belgie, Estonsko, Irsko, Itálie, Portugalsko, Nizozemsko, Polsko a Skotsko.

Smyslem projektu je:

- 1/** přispět k přeorientování evropských systémů, legislativ, institucí, politik a postupů v oblasti trestní justice ve prospěch restorativních principů, přístupů a programů;
- 2/** sdílet úspěšné strategie používané v různých zemích k rozvoji trestního práva, trestní politiky, praxe a veřejného povědomí o restorativní justici;
- 3/** určit, jakým způsobem může být v uvedeném směru užito přijaté Doporučení RE o RJ a jak nejlépe zajistit jeho úspěšnou implementaci na úrovni jednotlivých států

V každé z těchto zemí byl vytvořen koordináční tým, tzv. Core Members¹⁴, který sestává z menšího počtu osob (cca. 3 - 5), jejichž úkolem je aktivovat komunikaci se širší zainteresovanou odbornou veřejností a vytvořit tzv. Stakeholder's Group, tj. širší odbornou platformu. Současně mají Core Members za cíl podpořit co nejširší možnou implementaci Doporučení, a to na všech jeho úrovních s respektem k národním zkušenostem, tradicím či podmínkám. Snahou projektu tedy je, aby s ohledem na národní možnosti byla v jednotlivých zemích vytvořena platforma ke spolupráci a současně byly hledány cesty, jak docílit obsahové promítnutí Doporučení na systémové úrovni jednotlivých států, a to včetně přijetí odpovídajících trestních politik a legislativy a dále podpořit rozvoj restorativních programů v praxi.

V České republice byl projekt organizačně v jeho prvotní fázi (2019 - 2021) zaštitěn Českou kriminologickou společností. V období od 2021 - 2024 probíhá koordinace české části projektu v rámci činnosti Institutu pro restorativní justici.